

Vzw Recht-Op

Werking Dam-Schijnpoort
Lange Lobroekstraat 34
2060 Antwerpen
03/217 43 70
rechttop.dam2@yucom.be

Dossier:

Het recht van de sterkste

**Hoe kunnen mensen in armoede
'tot hun recht komen'?**

U kan dit dossier bestellen
bij Recht-Op vzw aan
8 euro per dossier.

Alle delen van dit dossier
mogen gebruikt en
gekopieerd worden mits
bronvermelding. Gelieve
ons op de hoogte te
stellen indien u informatie
uit het dossier zelf
verspreidt. De groep is
graag op de hoogte waar
het resultaat van hun werk
gebruikt wordt en voor
welke doeleinden.

VOORWOORD

Vrouwe Justitia, van oorsprong was zij een Romeinse godin, nu is ze de personificatie van het recht. Ze wordt meestal geblinddoekt afgebeeld, met in haar rechterhand een zwaard en in haar linkerhand een weegschaal. De blinddoek staat voor de rechtspraak zonder aanzien des persoons (niet een persoon wordt veroordeeld, maar zijn daden), het zwaard staat voor het vonnis dat uitgesproken wordt, en de weegschaal staat voor de afweging van gebeurtenissen en bekentenissen.

Vrouwe Justitia toont aan dat het recht gelijk dient te zijn voor elke burger. Is dit zo?

Bij deze willen we iedereen die betrokken is geweest bij het tot stand komen van dit dossier bedanken. In de eerste plaats gaat onze dank uit naar de groepsleden van Recht-Op, zij hebben gedurende dit proces hun ervaringen en gevoelens met ons gedeeld. Het is dankzij hun getuigenissen dat dit dossier tot stand is gekomen. Het schrijven van dit dossier heeft meer tijd in beslag genomen dan verwacht. De groepsleden zijn ons steeds blijven aanmoedigen om het dossier af te werken. Ze werden nauw betrokken bij het uitschrijven. Meermaals zaten we samen, en waren ze kritisch en oprecht. Tot op het laatste moment hebben ze hun inbreng gehad, waarvoor dank.

Ook een bijzondere dank aan de werkers van Recht-Op. Het eindresultaat is een product dat tot stand is gekomen op basis van een samenwerking tussen de groepsleden en de werkers onderling, maar ook door een onderlinge samenwerking en afstemming tussen de werkers.

Dank aan het Antwerps Platform Generatiearmen voor de kritische kijk op het dossier.

Bedankt, Ludwig Dieleman, voor de deskundige ondersteuning in zinsconstructies.

Dank aan alle mensen die op de ene of de andere manier betrokken geweest zijn bij het proces dat tot dit resultaat leidde.

¹ RECHT-OP vzw, Dossier.

De kant van de klant.

Over cliëntbetrokkenheid in de hulpverlening van het OCMW Antwerpen.

Antwerpen, 2004, p. 8 – p. 12

INHOUDSTAFEL

HET RECHT VAN DE STERKSTE	1
VOORWOORD	2
INHOUDSTAFEL	3
INLEIDING	5
DEEL 1: ONZE BRIL	11
Definitie	11
Verklaring: Maatschappelijk schuldmodel	11
Handelingskader: Empowerment	12
Rechtsbescherming	14
DEEL 2: ARMOEDE NADER BEKEKEN	17
Inleiding	17
Armoede is een ‘geheel, een kluwen’	17
De buitenkant van armoede	18
De binnenkant van armoede	20
<i>Overleven wordt de lijfspreuk</i>	22
<i>Als kiezen een luxe wordt</i>	23
<i>Van dag tot dag leven</i>	23
<i>Het gemis aan vaardigheden</i>	23
<i>Greep krijgen op de eigen leefsituatie</i>	24
<i>Wantrouwen wordt het uitgangspunt</i>	25
<i>De angst voor het ingrijpen</i>	25
<i>Het constante ‘Big-Brother’ - gevoel</i>	25
Geen doofpotoperatie	25
Een noodkreet om gehoord te worden	26
Armoede is een probleem	26
Een vraag naar dialoog	27
DEEL 3: DE GERECHTELIJKE WEG	28
Inleiding	28
Armoede en justitie: De kloof	28
De gerechtelijke weg: rechten garanderen een taak van ieder	31
De sociale rechtshulp: wie zet er ons op goeie weg?	31
A. We stellen vast:	32
B. Er is nood aan:	33
Justitiële rechtshulp:	34
A. We stellen vast:	35
B. Er is nood aan:	36
De juridische beroepen: ‘Diene advocaat is dat iemand van een andere planeet?’	38
<i>De advocaat:</i>	38
A. We stellen vast:	38
B. Er is nood aan:	39
<i>De prodeoadvocaat:</i>	40
A. We stellen vast:	41
B. Er is nood aan:	42
<i>De rechter: ‘Zit die eigenlijk wel met ons in?’</i>	42
A. We stellen vast:	43
B. Er is nood aan:	44
De inrichtende machten: “kunnen de politiciers hier ook iets aan doen?”	44
A. We stellen vast:	44

BESLUIT	49
a. Rechtshulp omvat een gediversifieerd aanbod aan diensten, verstrekt door verschillende types dienstverleners	49
b. Het rechtsaanbod is een zaak voor elke burger, maar de aanpak van armoede vereist specifieke accenten	50
c. Het bestaande rechtsaanbod is onvoldoende aangepast aan de kenmerken van mensen in armoede	50
BIJLAGE: VOORSTELLING RECHT-OP	52
BIBLIOGRAFIE	54

INLEIDING

Dit dossier is niet zomaar tot stand gekomen. Het is het resultaat van een tweetal jaren hard werken.

Het dossier is een bundeling van de ervaringen van groepsleden van Recht-op¹, een vereniging waar armen het woord nemen.

Mensen in armoede ervaren hun problemen zeer individueel en stellen zich geen vragen bij de maatschappelijke structuren.

Met Recht-Op willen we mensen in armoede “ontschuldigen” door op de uitsluitingsmechanismen binnen de maatschappelijke structuren te wijzen. Dit betekent niet dat ze in de maatschappij hun eigen verantwoordelijkheden mogen ontlopen of verdoezelen.

We willen wel ieders problemen in een bredere context plaatsen, vanuit de gemeenschappelijke ervaringen een beter zicht krijgen op de armoedeproblematiek en hierover met de samenleving en al zijn geledingen in dialoog/gesprek gaan.

“Ik dacht vroeger dat ik de enige was. ‘t doe deugd om te weten dat ook anderen dezelfde problemen hebben. ‘t Is dus nie allemaal mijn schuld! Nu probeer ‘k den draad terug op te pakken. Het gaat niet gemakkelijk, maar moeilijk gaat ook.”

“Ik kan al wel is klagen tegen mijne vent, maar daar blijf het dan bij, maar binnen recht-Op proberen we er ook iets mee te doen, nie alleen voor mij, maar ook voor een ander. Allee mijn miserie levert dan toch nog iets op.”

Binnen de vereniging komen mensen in armoede tweemaal per maand samen om te vergaderen rond een thema² dat zijzelf hebben gekozen, dit alles onder begeleiding van de groepswerker. Gedurende de vergaderingen wordt stilgestaan bij ervaringen, knelpunten, gevoelens, bedenkingen, alternatieven. Dit alles met betrekking op het thema. Na deze intensieve periode hebben we dit alles gebundeld in een dossier, met als doel naar het desbetreffende werkveld en de beleidsverantwoordelijken te stappen. Door middel van dialoog trachten we dan structurele veranderingen te bekomen.

Het oorspronkelijke thema was onderhoudsgeld. Al snel bleek echter dat de mensen uit de groep vooral problemen hadden met de moeilijke toegang tot justitie, met de wirwar van regels en wetten, met gevoelens van machteloosheid ten aanzien van advocaten en rechters, met een gemis aan kennis over rechten en plichten. Toen werd besloten om ons met dit dossier te richten op het justitieel apparaat. We werkten aan dit thema van september 2004 tot september 2006.

Het werd snel duidelijk dat de toegang tot justitie niet alleen door mensen in armoede ervaren wordt als moeilijk, ook de man in de straat ondervindt hier problemen. Uit een recent wetenschappelijk onderzoek³ dat werd gevoerd door de Universiteiten van Leuven en Luik, en dat peilde naar het vertrouwen van de burger in justitie, kwamen volgende feiten en gevoelens naar voren:

¹ Zie bijlage: voorstelling Recht-Op.

² Zie themalijst

³ www.advocaat.be Nieuwe vleugels voor justitie. Studienamiddag over de burger en het gerecht. 32 maart 2006, folder uitnodiging voor de studiedag.

“Het gerechtelijk apparaat mist menselijkheid.

Het is te weinig toegankelijk.

De constructie van de gerechtsgebouwen, het dragen van de toga en het in stand houden van allerlei rituelen en gebruiken zijn er enkel op gericht om een kloof te scheppen tussen de burger en de justitie.

De dossierkennis en de sociale vaardigheden van advocaten en rechters laten te wensen over. De advocaten zijn te duur. Zij geven onvoldoende informatie, zeker over de wijze waarop zij hun ereloon vaststellen en hun kosten berekenen. Hun houding is enkel gericht op het uitstellen van zaken. Dan verdienen ze nog meer.

De procedures voor de rechtbanken slepen te lang aan. De rechters laten dit toe.

Er wordt teveel geprocedeerd. De rechters treden hier niet tegen op.”

Dit is een mooie weergave om te benadrukken dat ondanks vele inspanningen, bijvoorbeeld met betrekking tot het pro-deo systeem, er nog steeds naast elkaar wordt gepraat als het gaat over wat goed is voor ‘de cliënt’.

Met dit dossier willen we dan ook tot binnen de justitiële structuren geraken en samen een weg zoeken naar het toegankelijker maken van justitie. De wereld van justitie en de wereld van mensen in armoede ligt mijlenver uit elkaar: wanneer je vanuit een verschillend referentiekader vertrekt, krijg je ook een verschillende invalshoek over hoe de toegang tot justitie kan worden vergemakkelijkt.

Het is ons doel om de aandacht te vestigen op dit probleem. We willen bovendien in dialoog treden om elkaars leefwereld beter te leren begrijpen, en een eerste stap zetten in de opbouw van een vertrouwensrelatie.

Mensen in armoede ervaren de gerechtelijke actoren, zoals de advocatuur, de rechters, ... als de sterken, niet als partners. Ze zien hen als iemand die hen niet gelooft, iemand die denkt dat ze liegen, iemand die “hun zaak” uit hun handen trekt. Hierdoor staan ze niet als gelijkwaardige partner in het verhaal, maar voelen ze zich de zwakkere. Ze kunnen, durven en weten vooral niet hoe in contact te treden met de gerechtelijke actoren. Ze ervaren dat alles boven hun hoofd wordt beslist.

“Het maakt toch niet uit wat ik zeg, ze geloven me toch niet”

“Ze denken dat ik ne profiteur ben.”

Deel 1 omvat onze kijk op een aantal begrippen en handelingen.

“Waarom geven ze nooit toe dat ze ook eens een fout maken, dat is toch menselijk. Waarom heb ik steeds het gevoel dat ik diegene ben die niet wil meewerken.”

In het tweede deel gaat de aandacht uit naar armoede. Dit deel bouwt op de ervaringen en gevoelens van de groepsleden, de ‘onzichtbare binnenkant’ van armoede. Het zijn die zaken over armoede waar niet over gepraat wordt, maar die wel een enorme invloed hebben op hoe mensen in armoede in de wereld staan.

Pas in het laatste deel behandelen we de toegang tot justitie. Alvorens een zaak voor het gerecht komt, is er vaak al een hele weg afgelegd en werden al meerdere diensten en personen gecontacteerd. In dit stuk beschrijven we die verschillende diensten en personen, en kijken we hoe mensen in armoede dit alles ervaren. We geven een aantal vaststellingen en formuleren een aantal noden.

De ervaringen van mensen zijn fundamenteel en mochten dan ook niet ontbreken in dit dossier. Daarom worden er citaten aangehaald, maar maakt u ook kennis met de fictieve Mevrouw Peeters.

Vandaag word ik om tien uur op de rechtbank verwacht. Mijn zaak komt voor. Ik zit niet meer op de rol.

Ik heb uitgekeken naar dit moment maar nu weet ik niet wat ik moet denken of verwachten. Ik voel me van mijn melk! Het lijkt wel alsof ik er niets meer mee te maken wil hebben.

In het begin geloofde ik dat er spoedig een uitspraak zou komen. Ik probeerde mijn advocate ter wille te zijn en deed dus mijn uiterste best om alles geregeld te krijgen zodat ik op tijd op haar kantoor kon verschijnen. Ik kan je verzekeren dat dit niet simpel is als je enkel kan rekenen op het openbaar vervoer en op een tweedehandse fiets die nodig aan vervanging toe is. Daarbij komt nog dat ik iemand moet zoeken die zo goed wil zijn om mijn kind op te vangen daar het onmogelijk alleen kan blijven.

Langs de andere kant mag ik blij zijn dat ik haar toegewezen heb gekregen. Pro-deo. Gratis en voor niets. En dat komt omdat ik geen geld heb om een advocaat te betalen. Dus, ik moet dankbaar zijn dat zij 'mijn' zaak in handen wil nemen. Tenslotte ben ik maar een armoezaaier.

Vaak fantaseer ik dat ik veel, heel veel geld heb en mijn advocaat kan kiezen. Ene die ik goed betaald en die in ruil voor al dat geld alles doet om de zaken goed te laten verlopen. Met geld kan je zoveel kopen en word je bovendien gewaardeerd. Het is het allerbelangrijkste in deze maatschappij. Daar ben ik van overtuigd. Dat heeft de ervaring me geleerd. Dan zou het 'mijn' schuld niet geweest zijn. Dan had ik gewoon pech gehad.

Ik schreef alle dingen op waardoor ze zicht kreeg op 'mijn' situatie. Dat was het allerbelangrijkste had ze me gezegd. Tevens bezorgde ik haar de nodige documenten. Het éne papier moest ik daar gaan vragen en het andere dan weer op een andere plaats. En vaak moest ik dan nog een aantal dagen wachten vooraleer het zover was dat ik het mocht komen halen. Soms snapte ik niet om welk papier het ging en dan moest ik weer een afspraak maken met mijn maatschappelijk werkster. Gelukkig maakte zij tijd voor mij en begreep ze over welke documenten het ging en wat ze nodig hadden. Ik piekerde me er suf over. Want natuurlijk snapte ik niet alles en dat bezorgde me slapeloze nachten.

Alles moest ik bewijzen. Mijn inkomen, mijn gezinstoestand, huishuur, rekeningen van telefoon, gas en elektriciteit. En dan, en dat vond ik nog het ergste van allemaal, moest ik een lijstje maken van mijn schulden en schuldeisers. Ik moest vooral eerlijk zijn en niets achter houden. Ik schaamde me rot. Het leek wel of ik het zelf in de hand had gewerkt. Ik had veel zin om te zeggen dat het niet mijn schuld was. Ik wilde haar duidelijk maken dat ik zo mijn best had gedaan maar dat het onmogelijk was om met dat kleine inkomen alles te betalen. Ik had haar zo graag willen vertellen dat mijn zoon-tje een handicap heeft en dat die medicatie zoveel geld kost. Om nog maar te zwijgen over mijn twee andere kinderen die ik niets tekort wil doen. Ik voelde me al schuldig genoeg dat ik hen niet kon geven wat andere kinderen krijgen. En, dat ik zelf zo moe was van al die touwtjes aan elkaar knopen. Maar ik zweeg want ik voelde dat ze geen tijd had om te luisteren. Ze liep achter op haar tijdschema.

Na een poosje zei ze dat ze voldoende informatie had. Ze zou me aanschrijven wanneer ze nog iets nodig had. Verder kon er nu niets gebeuren. 'Zou het lang duren?' Daar kon ze geen termijn op plakken.

Ik moest me niet ongerust maken en het gewoon aan haar overlaten. Ze zou haar best doen en dat geloofde ik.

Nu, weet ik niet meer wie ik kan vertrouwen en wat ik kan verwachten. Ik heb zo het gevoel dat ik niets te zeggen heb en 'zij', mijn advocate, de rechtbank en zijn 'rol' mijn leven bepalen en beslissingen nemen.

Trouwens, ik snap die rol niet zo goed. In mijn gevoel rolt dat ding heel traag. Ik heb er bijna een jaar op gezeten. 'Dat is toch wel heel lang hé.'

Mijn pro-deo advocate heeft me gezegd dat dit normaal is. Het schijnt er vanaf te hangen van hoeveel mensen op die rol zitten. Als het er niet zo veel zijn, dan duurt het een aantal weken vooraleer een zaak voorkomt. Als er veel mensen op zitten, duurt het een aantal maanden.

Ja, dat zijn in mijn ogen veel maanden. Ik begin te tellen en kom aan elf. 'Bijna een jaar.'

Afin, vandaag zit het erop. Ik ben eraf en dit betekent dat er een uitspraak komt in mijn zaak. Het heeft me volledig uitgeput.

Vooraf dat wachten. Er niets aan kunnen veranderen. Afhangen van een advocate en een rol.

Die onzekerheid. Niks snappen van al die moeilijke woorden en termen. Een vreemde wereld waar ik me niet in thuis voel. Dat kruipt niet in je kleren.

Ruim op tijd ben ik in dat gebouw met al zijn gangen. Als ik nu maar vind waar ik moet zijn! Ik ben zenuwachtig en bang. Het hoeveelste verdiep was het alweer? Voor de zoveelste keer kijk ik op de brief die me opgeroepen heeft. Ah, ik heb het gevonden. Zaal vijf. 'Hier moet het zijn.'

Ik heb geluk. Mijn advocate is er al. Ze geeft me een hand en zegt me dat ik nog even mag gaan zitten. Ik had haar bijna niet herkend. Ze is in het zwart gekleed. Daar had ik me niet aan verwacht.

Een toga noemen ze zoiets. Ik heb het al wel eens op televisie gezien. Gelukkig maar, anders was ik me een dubbele aap geschrokken. Het lijkt wel een begrafenis. Een zakdoek en de nodige tranen en de boel is compleet. 'Zou dit een slecht voorteken zijn?'

Ik voel me niet erg op mijn gemak en weet niet goed hoe ik me moet gedragen. Zij heeft er blijkbaar geen last van en is in gesprek met een andere advocaat. Het lijkt wel alsof ze op een feestje zijn en blij zijn elkaar weer te zien. Een vreemd gezicht met al die zwarte kleren. Afin, collega's onder elkaar hé.

'Zouden ze roddelen? Over mij bijvoorbeeld? Of zouden ze praten over belangrijkere zaken?'

Of over koetjes en kalfjes?'

Ik weet één ding zeker. Ik zal blij zijn dat ik er vanaf ben en naar buiten kan gaan. Ik voel me zo alleen.

Er zijn nog mensen die wachten. Vreemd. Ik had toch een afspraak. Tien uur. Ik begrijp er niet veel van. 'Is dit de normale gang van zaken?'

Vooraf staat een lange tafel met daarachter drie stoelen. Iedereen kan zien en horen wat er gebeurt. Ze noemen dit 'een openbare zitting' heb ik gehoord. Ik kijk wat rond en probeer hiermee mijn gedachten te verzetten.

Na een tijdje komen er drie personen binnen die elk op een stoel op achter de tafel gaan zitten.

Ik kijk op mijn klok. Kwart over tien. Er wordt een naam afgeroepen. Ik begin het te begrijpen. Het is nog niet aan mij. Heirmans, Verschuieren, Vercammen... Zo gaat het maar door. Als ik heel goed luister kan ik alles verstaan wat er gezegd wordt. Vreemd vind ik dat. 'Daar heeft toch niemand zaken mee?' Als ik iets vertel, wil ik zelf bepalen aan wie ik het vertel en wie het hoort. 'Zouden die

anderen daar ook zo over denken?’

Ik word licht misselijk. Het duurt en blijft duren. Het is half twaalf en er lijkt maar geen einde aan te komen. Bovendien heb ik aan mijn buurvrouw gezegd dat ik niet lang zou wegblijven want dat ik om tien uur op de rechtbank moest zijn.

Kwart voor een. Nog twee wachtenden voor u.

Mijn intuïtie zegt me dat mijn geduld eindelijk beloond gaat worden.

Ik hoor mijn naam en weet dat mijn zaak nu is geopend. Ik sta recht en volg mijn advocate die voor de tafel gaat staan. Ik ga naast haar staan. Ze maken indruk op me.

Ik weet niet welke houding ik moet aannemen. ‘Moet ik iets zeggen of moet ik zwijgen?’

‘Mevrouw Frieda, Maria Peeters?’

‘Ja, antwoord ik kleintjes, dat ben ik.’

Mijn advocate krijgt het woord.

Ze begint aan haar betoog. Zo noemen ze dat. Ze legt de stand van ‘mijn’ zaken uit. Ik luister gefascineerd en probeer vooral greep te krijgen op wat ze zegt.

‘Vergeet niet te zeggen dat ik niet schuldig ben. Vergeet niet te zeggen dat ik altijd zo mijn best heb gedaan.’

Ze zegt het niet.

Zonder erbij na te denken, onderbreek ik haar en terwijl ik de rechter aankijk, zeg ik: Mijnheer de rechter mijn advocate is nog iets vergeten te zeggen. Het is namelijk zo dat...’

‘Mevrouw Peeters, u wordt niet geacht het woord te nemen.’

Wat is dat nu weer? Het is toch ‘mijn’ zaak! Waarom moet ik dan zwijgen? Ik word een beetje boos.

‘Ja maar, mijnheer de rechter, ik...’

‘Mevrouw Peeters, als u niet zwijgt, ben ik verplicht u de zaal uit te sturen.’

Nu ben ik pas volledig van mijn melk. Ik zwijg, maar voel me als een klein kind dat gestraft wordt daar het enkel mag luisteren en moet zwijgen.

Ik hoor niet veel meer. Het lijkt wel of ik verdoofd ben.

‘Zaak gesloten.’

Ik loop samen met mijn advocate de zaal uit. Ik lijk haar hondje wel.

Één van de volgende weken zal ik een brief ontvangen met de uitspraak over ‘mijn’ zaak.

‘Zit ik nu weer op die rol?’

Kon ik mezelf er maar af duwen zodat ik weer niet hoeft te wachten, niet wetende hoelang. Ik voel me ellendig en wens maar één ding. Slapen, vergeten, wakker worden en me niets meer herinneren.

DEEL 1: ONZE BRIL

In dit deel staan we stil bij onze kijk op armoede en hoe wij dit vertalen binnen onze werking en omgang met mensen in armoede. De bril waarmee mensen naar armoede kijken, bepaalt wat mensen zien en het zal ook hun handelen beïnvloeden.

Deze kijk heeft een invloed op de wijze van armoedebestrijding.

Deze kijk is niet enkel bruikbaar binnen de sociale sector, maar kan vertaald en gehanteerd worden daarbuiten.

DEFINITIE:

“Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich strekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen.”⁴

“De armoedekloof kan enkel overbrugd worden wanneer de samenleving ook een appèl doet op het psychologisch kapitaal van personen die in armoede leven en van hun omgeving. De samenleving maakt daarbij de economische, sociale en culturele kapitaalvormen voor hen toegankelijk. Zo krijgt iedereen gelijke kansen op niet-kwetsende sociale en maatschappelijke interacties en op waardevolle bindingen met zichzelf, de anderen, de maatschappij en de toekomst.”⁵

VERKLARING: MAATSCHAPPELIJK SCHULDMODEL

Binnen de sociologie zijn er een aantal denkkaders ontwikkeld die trachten te verklaren hoe mensen kunnen kijken naar armoede. We gaan deze verschillende typologieën⁶ hier niet uiteen zetten. We schetsen hier het kader waaruit Recht-Op vertrekt. Het is deze kijk die ervoor kan zorgen dat je een gelijkwaardige relatie kan aangaan met elkaar.

Figuur 1: zes verklaringmodellen voor armoede.⁷

Niveau:	INTERNE OORZAKEN	EXTERNE OORZAKEN
MICRO Individu	INDIVIDUEEL SCHULDMODEL Persoonlijke tekorten en falen. Bijvoorbeeld: ze zijn lui, willen niet werken, ...	INDIVIDUEEL ONGEVALMODEL Persoonlijke tegenslagen Bijvoorbeeld: door ontslag, ziekte, echtscheiding, ...
MESO Groepen, gemeenschappen, instituties, organisaties	INSTITUTIONEEL SCHULDMODEL De structuur en/ of het functioneren van de groep, gemeenschap, institutie, organisatie.	INSTITUTIONEEL ONGEVALMODEL Door externe instantie (groep, gemeenschap, institutie, organisatie)
MACRO Samenleving	MAATSCHAPPELIJK SCHULDMODEL De maatschappelijke ordening Bijvoorbeeld: ongelijke verdeling van inkomen, ...	MAATSCHAPPELIJK ONGEVALMODEL Maatschappelijke tegenslagen Bijvoorbeeld: economische crisis, oorlogen, ...

⁴ J. Vranken, D. Geldof en G. Van Menxel Jaarboek 1998, armoede en sociale uitsluiting, acco uitgeverij, Leuven/Amersfoort, p33, tot p392. Op citaat.

⁵ Bind-kracht in armoede. Boek 1, leefwereld en hulpverlening, K. Driessens en T. Van Regenmortel, op citaat p37, tot p355. uitgeverij Lannoo, Leuven, 2006

⁶ Voor meer informatie verwijzen we naar Vranken.

⁷ J. Vranken, Inleiding in Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 2006. eds: J. Vranken, K. De Boyser en D. Dierckx, ACCO, Leuven, 2006, tot p491 gebruikte p33-34.

⁸ Met de samenleving wordt zowel verwezen naar school, buurt, gezin, sociale netwerken, als naar de overheid en het beleid

⁹ Boek, bind- kracht in armoede, doek 1: leefwereld en hulpverlening. K. driessens en T. Van Regenmortel, p29, tot p356. Lannoo campus, leuven, 2006.

¹⁰ Op citaat: Bind-kracht in armoede. Boek 1 leefwereld en hulpverlening. K. Driessens en T. van Regenmortel, p. 101 van 356, uitgever Lannoo Campus, 2006.

¹¹ K. Driessens en T. Van Regenmortel, Bind-Kracht in armoede, boek 1. Leefwereld en hulpverlening, Lannoo Campus, Leuven, 2006, tot p356, gebruikt p95.

Binnen het MAATSCHAPPELIJK SCHULDMODEL gaat men dan op zoek naar de reden van het blijven bestaan van armoede. De aandacht gaat niet alleen naar armoede zelf, maar ook naar de samenleving⁸, die deze armoede steeds opnieuw voortbrengt en in stand houdt. Het zijn de maatschappelijke structuren die aan de basis liggen van armoede.

Veel wetenschappers stellen dat armoede ingebakken is, in onze maatschappelijke structuren. De manier waarop onze samenleving georganiseerd is, creëert armoede. Hieruit volgt dat armoede het gevolg is van de structurele uitsluitingsprocessen binnen onze samenleving. Binnen deze kijk wordt er gezocht naar de rationaliteit van deze uitsluitingsprocessen en de mogelijke oplossingen ervoor.

Kritische theorieën stellen dat de oorzaak van armoede te vinden is in de economische structuur van het kapitalisme.⁹

Binnen dit model wordt armoedebestrijding een gedeelde verantwoordelijkheid. De hulpverlening garandeert een recht op maatschappelijke dienstverlening om een leven te kunnen leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid. Tegelijkertijd is er de voortdurende nood aan verandering en bijsturing van de structuren om de (re)productie van armoede te voorkomen.

Dit schuldmodel is er niet enkel één van 'blaming the system'. Er is een voortdurend samenspel tussen micro-, meso-, en macro- factoren.

HANDELINGSKADER: EMPOWERMENT

"Empowerment is een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving, en dit via het verwerven van controle, het aan-scherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie."¹⁰

"Onlangs was Vervotte, de minister, op bezoek bij Recht-Op, ze wou met ons klappen over armoede. Wie had gedacht da 'k daar ging durven tegen klappen en ze luisterde nog ook."

Het empowermentparadigma is zowel een denkkader als een handelingskader. Het gaat om een meer fundamentele verandering in het kijken naar sociale problemen en naar haar oplossingen met implicaties voor interventie, onderzoek en beleid. Er is sprake van een primaire bekommernis voor personen of groepen die maatschappelijk kwetsbaar zijn. Een streven naar volwaardig burgerschap voor iedereen, vormt de rode draad doorheen het empowermentparadigma.¹¹

"Ik weet het nog goe, ik kwam bij Recht-Op en ze zeiden da ze me nodig hadden. Ze vroegen mijn gedacht over 't OCMW. Da was den eerste keer da iemand n'r mijn mening vroeg."

Belangrijke aspecten zijn: het benadrukken van greep krijgen op de eigen situatie, het bewust worden van de eigen capaciteiten en het ontwikkelen van de eigen krachten, het benutten van sociale steunbronnen, het waarderen van de eigen beleving, ervaringen en

betekenisgevingen, het respecteren van het tempo en keuzes van betrokkenen, rekening houden met de specifieke context en de aanwezige capaciteiten.¹²

Door empowerment wil men mensen terug greep laten krijgen op zichzelf en hun omgeving. Dit betekent vervreemding, machtsongelijkheid en gevoelens van machteloosheid tegengaan. Greep krijgen en erkend worden als gelijkwaardige partners zijn daarvoor de belangrijkste eerste stappen. Versterkend en verbindend werken gaan daarbij hand in hand.¹⁵ We vertrekken vanuit het krachtenperspectief van mensen¹⁴:

- Alle mensen hebben een kracht in zich die ingezet kan worden om de kwaliteit van het leven te verbeteren. Professionelen dienen deze kracht te respecteren evenals de manier waarop de hulpvrager deze wenst toe te passen;
- De motivatie van mensen in armoede wordt vergroot wanneer er een voortdurend appèl wordt gedaan op de eigen krachten zoals die door hen worden omschreven;
- De eigen krachten kunnen alleen worden blootgelegd als hulpvrager en professional samen op ontdekkingstocht gaan;
- Door de nadruk te leggen op de eigen vermogens, zal de professional zich minder gauw laten verleiden tot het beschuldigen van het slachtoffer en meer gefocust blijven op de manier waarop de hulpvrager zich zelfs in de meest moeilijke situaties staande heeft weten te houden;
- Alle milieus dragen een krachtbron in zich.

De krachtenbenadering moet gegarandeerd blijven in alle fasen, gaande van het eerste contact tot de opvolging.

“Vroeger liet ik de werkers bellen voor mij. Op Recht-Op zeiden ze dat ik da zelf kon. In 't begin schreven we dan op wa da'k allemaal moest vragen. Nu doen we da ook al nie meer. Nu zeg ik 'Ik wil bellen' en doe da alleen.”

“Ik heb bij Recht-Op mijne eigen dossier. Ik weet die staan in de kast. Er zijn ander mensen die hun papieren thuis houden en da meebrengen als er iets me moet gebeuren.”

Een ander belangrijk handvat binnen het empowermentparadigma is het concept van gelijkwaardigheid. Mensen in armoede zoeken naar gelijkwaardigheid op relationeel niveau. Ze hebben sneller vertrouwen in iemand die zich als mens opstelt, iemand die kan toegeven dat hij niet alles kent en weet, iemand die zich kwetsbaar durft op te stellen.

Op inhoudelijk niveau is er sprake van ongelijkheid. Mensen in armoede doen juist beroep op de professional omwille van zijn deskundigheid en kennis. Men wil iemand die als gids kennis overdraagt, een wegwijzer is en hen aan hun rechten laat komen. Ze willen een vakman die hun handelingscompetenties versterkt en een belangenbehartiger die voor en samen met hen bemiddelt om hun handelingsmogelijkheden te verruimen.¹⁵

Op het eerste zicht lijkt het empowermentparadigma enkel werkbaar te zijn binnen de hulpverlening. Doch gaat het om een handelingskader dat aangewend kan worden binnen elke professionele sector.

¹² K. Driessens en

T. Van Regenmortel, Bind-Kracht in armoede, boek 1. Leefwereld en hulpverlening, Lannoo Campus, Leuven, 2006, tot p. 356 p. 101

¹³ K. Driessens en

T. Van Regenmortel, Bind-Kracht in armoede, boek 1. Leefwereld en hulpverlening, Lannoo Campus, Leuven, 2006, tot p. 356 p. 323.

¹⁴ K. Driessens en

T. Van Regenmortel, Bind-Kracht in armoede, boek 1. Leefwereld en hulpverlening, Lannoo Campus, Leuven, 2006, tot p. 356 p. 244

RECHTSBESCHERMING

Recht heeft als doel bescherming te bieden. Het recht heeft altijd de ambitie gehad om de zwakke, de arme te beschermen. De rechtsgeschiedenis toont aan dat de noodzaak om wetten uit te vaardigen steeds werd aanvoeld in functie van de zwakken en de verdrukten.

Ons wettenarsenaal en onze sociale zekerheid bevatten tal van wetten en acties die er specifiek op gericht zijn om de zwakkeren uit onze samenleving rechten te verschaffen, om hen te beschermen tegen de sociale risico's (zoals werkloosheid, ongeval, ziekte, ...), om hen een degelijke huisvesting en een volwaardig onderwijs te verschaffen.¹⁶

¹⁶ C. Van Huffel, Armoede en rechtstoegankelijkheid, armoede van de rechtstoegankelijkheid in recht en armoede, cahier 9, ed F. Tanghe, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1990, tot p. 241, artikel: 113-127.

Veel mensen vallen nog uit de boot (bijvoorbeeld door analfabetisme, invaliditeit, werkloosheid, ...) Hieruit kunnen we dus enkel maar concluderen dat de wetten niet altijd hun doel bereiken. Er is een grote kloof tussen de bedoelingen en de verwezenlijkingen van het recht. Deze kloof is vaak te wijten aan de formulering van de rechtsregel of aan de concrete toepassing ervan.

De kloof tussen armoede en recht is het gevolg van uitsluiting. Vanaf de uitwerking van de rechtsregels en hun concrete toepassing tot in de fundamenten van het rechtssysteem zelf kunnen uitsluitingsmechanismen blootgelegd worden die maken dat de zwakste burgers uit de boot vallen.

Mensen in armoede kunnen pas werkelijk toegang vinden tot het recht en het gerecht als zij centraal komen te staan in de uitbouw ervan, en als zij een positie kunnen innemen, als zij hun stem kunnen laten horen, als zij mee kunnen denken over beslissingen die hen aanbelangen. Mensen in armoede trekken niet de bekwaamheid en de deskundigheid van het justitiële apparaat in vraag. Wel merken we dat er beslissingen worden genomen, met de meest goede bedoeling, maar ze missen hun effect door het ontbreken van kennis over armoede.

Een mooi voorbeeld hiervan is artikel 23 van de grondwet dat stelt "Iedereen heeft het recht een menswaardig bestaan te leiden". Deze rechten omvatten:

- Het recht op arbeid en de vrije keuze van beroep;
- Het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;
- Het recht op een behoorlijke woning;
- Het recht op een gezond leefmilieu;
- Het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.

Deze sociale grondrechten zijn rechtsnormen die de mens tegen armoede en gebrek willen beschermen door aan de overheid juridische plichten op te leggen.

Uit onderzoek is gebleken dat deze grondrechten niet worden 'gebruikt' door de doelgroep waarvoor ze eigenlijk zijn bedoeld¹⁷.

¹⁷ B. Hubeau, de sociale grondrechten na een decennium: hefboom of toekomstdroom in de uitsluiting van sociale uitsluiting? In jaarboek 2003 armoede en sociale uitsluiting, uitgeverij ACCO, Leuven; 2003, red. J. Vranken, K. De Boyser en D. Dierckx, p. 369, tot p. 517.

Als we dit koppelen aan de verschillende domeinen¹⁸ waarop mensen in armoede moeilijkheden ondervinden, dan valt te bemerken dat het gaat om een verminderde toegankelijkheid, ontplooiing en uitoefening van nu net die grondrechten.

Hoe deze rechten gegarandeerd kunnen worden en de concrete vertaling ervan naar de praktijk is vaak onduidelijk, waardoor het artikel inboet aan efficiëntie.

Er is dus nood aan een betere rechtsbescherming van mensen in armoede. We pleiten niet voor het invoeren van een afzonderlijke juridische categorie "mensen in armoede" binnen het rechtssysteem, zoals bijvoorbeeld wel werd gedaan voor jongeren.

We vragen om rekening te houden met een aantal kwaliteitseisen, die geformuleerd werden door Verhellen¹⁹:

- Je moet rechten hebben of erkend worden als drager van rechten
- Je moet je rechten kunnen uitoefenen
- Indien nodig moet je je rechten kunnen afdwingen.
- Je moet over je rechten geïnformeerd zijn.
- Je moet voor je belangen kunnen (laten) opkomen.

Al deze kwaliteitseisen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Indien één of meerdere niet of zwak verwezenlijkt worden dan wordt de effectieve rechtsbescherming ernstig bedreigd.

We zijn er dan ook van overtuigd dat deze kwaliteitsvereisten moeten worden gegarandeerd door de actoren van de gerechtelijke weg.

Deze vereisten vormen ook voor ons een leidraad in dit dossier.

¹⁸ Onderwijs, huisvesting, gezondheid, arbeid en tewerkstelling, cultuur en ontspanning, samenleving, gezin, vrienden en kennissen, recht en gerecht, diensten en inkomen en schulden.

¹⁹ Kwaliteitseisen zoals beschreven door Professor Verhellen.

DEEL 2: ARMOEDE NADER BEKEKEN

INLEIDING

Wanneer we kijken en luisteren naar anderen om ons heen, valt op te merken dat er verschillend gedacht wordt over armoede. Armoede is voor de meeste mensen 'een ver van mijn bed'-show, maar anderzijds bewijzen verschillende onderzoeken dat armoede in onze maatschappij steeds toeneemt en zich onder nieuwe vormen manifesteert. Bijvoorbeeld de zogenaamde "working poor".

We hebben er allemaal wel van gehoord, maar weinig mensen hebben zicht op hoe het echt 'is' om in armoede te leven. We hebben onze mening snel gevormd. Deze is gebaseerd op onze waarden en normen, onze eigen leefsituatie en die staat dikwijls haaks op de leefsituatie van mensen in armoede.

De laatste jaren -is het door de Euro?-, swingen een aantal prijzen de pan uit. De vervangingsinkomens zoals het leefloon, de werkloosheidsvergoedingen, invaliditeitsuitkeringen,... hebben zoals de meeste andere inkomens deze evolutie niet gevolgd.

Bijvoorbeeld: de huurprijzen bedragen dikwijls meer dan 40% van het inkomen, terwijl een bank max. 1/3 rekent van het basisinkomen voor een hypothecaire lening.²⁰

Ook de kosten voor het levensonderhoud zijn gestegen, zoals bijvoorbeeld voeding en schoolkosten.

Mensen in armoede krijgen het alsmar moeilijker om de eindjes aan elkaar te knopen.

Het hierboven geschetste verhaal is maar één zijde van armoede.

Mensen in armoede kampen met een nog groter en fundamenteeler probleem:

'Heb ik nog iets te betekenen in deze samenleving?'

Armoede gaat niet alleen om de centen. Het gaat niet enkel over minder of meer 'hebben', maar evenzeer over meer of minder 'zijn'.

Met Recht-Op spreken we over de 'zichtbare buitenkant' en de 'onzichtbare binnenkant' van armoede.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op deze begrippen, geven we ze invulling.

1. ARMOEDE IS EEN 'GEHEEL, EEN KLUWEN'

Armoede kan je niet onderverdelen. Zoals reeds aangehaald spreken wij van de 'binnen-' en 'buitenkant' van armoede. Voor ons zijn dit twee heel belangrijke aspecten en ze kunnen niet los van elkaar gezien worden. Dit maakt armoede tot een complex gegeven dat moeilijk te begrijpen, moeilijk te omvatten is.

Problemen moeten één voor één worden aangepakt. Armoede wordt dikwijls herleid tot een opeenstapeling van problemen. Je moet natuurlijk ergens mee beginnen, maar het is belangrijk om te weten dat deze problemen een kluwen zijn.

²⁰ P. De Decker, Waar kunnen armen (nog) wonen en welke ondersteuning kunnen ze daarbij van de overheid verwachten? In Jaarboek 2006, armoede en sociale uitsluiting, p. 259-260 ed. J. Vranken, K. De Boyser, D. Dierckx, uitgeverij ACCO; Leuven, 2006, tot p. 491.

“Armoede is voor mij zoals een bol touw. Dat touw dat is mijn leven. En als je dat probeert uit elkaar te halen dan zit het in de war. Dan kun je beginnen. Sommige knopen kun je ontwarren, andere zitten zo in de war dat je ze niet los krijgt, het touw zit in elkaar geklit. Dat is mijn leven. Ik moet er mee voort. Maar gooi die bol touw niet weg omdat je hem niet uit elkaar krijgt, want dat is hetgeen er meestal met ons gebeurd. Ze hebben direct een oordeel klaar, maar staan dikwijls niet stil bij wat wij allemaal al meegemaakt hebben en moeten doen om onze kop boven water te houden”.

DE BUITENKANT VAN ARMOEDE

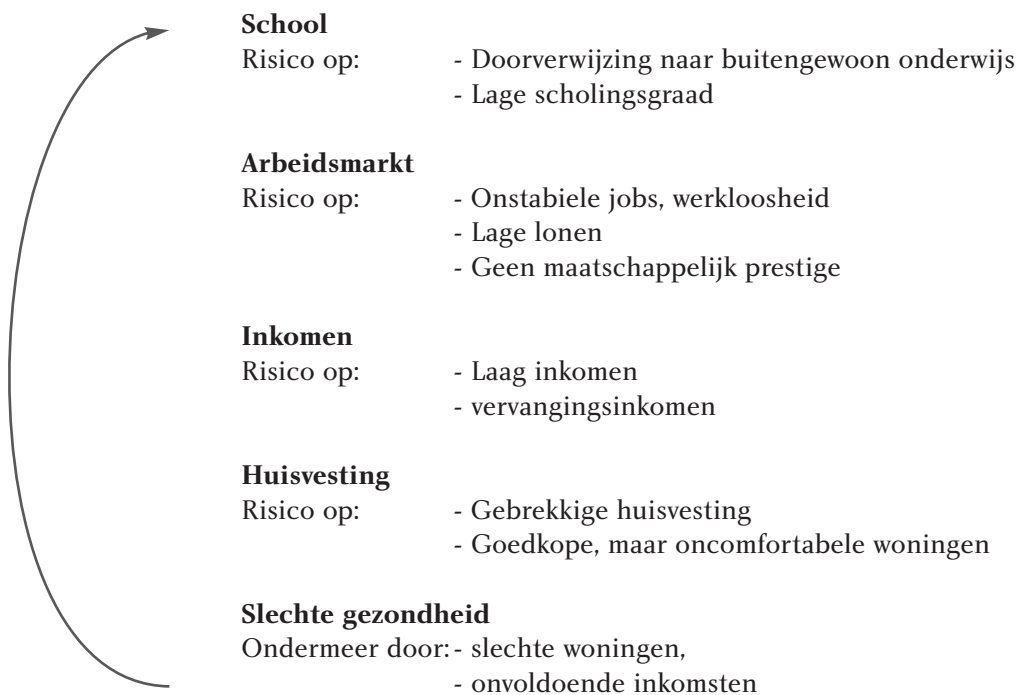
De buitenkant van armoede is het deel van armoede dat iedereen kan zien.

Het niet in orde zijn met de schoolrekeningen, het niet kunnen huren van een geschikte woning, geen geld hebben voor de tandarts, de deurwaarders die regelmatig passeren, werkloosheid, langsgaan bij ‘Moeders voor Moeders’ voor een voedselpakket, leven op 6 ampère of een budgetmeter in je kelder voor de elektriciteitsvoorziening, werken in artikel 60 statuut of leven van het OCMW, de dreiging van uit je huis gezet te worden, geplaatst geweest zijn door de jeugdrechtbank, vuilzakken per stuk kopen omdat een rol te duur is, kinderen thuis houden op de dag van de schoolreis, niet ‘deftig’ gekleed zijn, ...

Maar armoede gaat over meer, ...

Een belangrijk gegeven is dat armoede zich gelijktijdig en op verscheidene gebieden van het menselijk leven afspeelt zoals bijvoorbeeld werkgelegenheid, huisvesting, gezondheidszorg, inkomen en onderwijs.

Geboren worden in een arm gezin

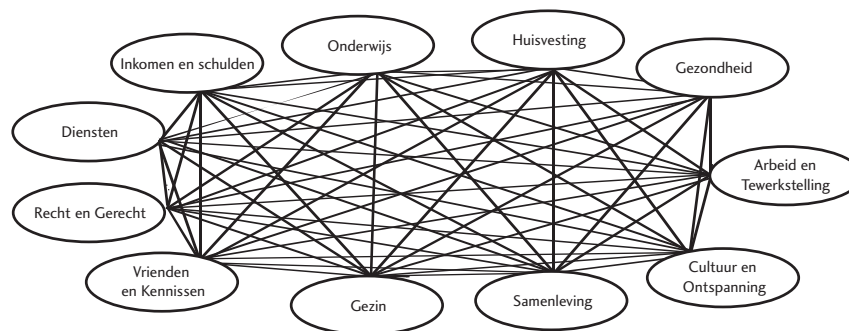
“Wie in armoede geboren wordt, heeft meer kans om kind te zijn in het bijzonder onderwijs. Wie kind was in het bijzonder onderwijs, heeft minder kans om een goede job te vinden als jonge mens.

Wie als jonge mens geen goed job heeft, zal als jonge moeder of vader minder kans hebben op een degelijke woning.

Ge wordt sneller ziek... en ziek zijn is niet goedkoop... en ziek zijn legt uw leven plat... en de kans op vast werk?

Nul, nougabollen, niks, nada!”

Armoede heeft dus een multi-aspectueel karakter en bestaat uit een netwerk van achterstellingen op de verschillende levensdomeinen. Het vormt als het ware een web van problemen. Dit zowel binnen de verschillende levensdomeinen als over de levensdomeinen heen.

Wanneer men aan ‘armoede’ denkt, dan denkt men vooral aan de financiële context (zie bv: regelgeving pro-deo advocaat). Er wordt meestal stilgestaan bij één van de levensdomeinen en er wordt zelden verder gekeken.

Deze levensdomeinen zijn onderling met elkaar verbonden en kunnen zowel positief als negatief op elkaar inspelen. Een tegenslag op één domein, bijvoorbeeld gezondheid, heeft vaak ook gevolgen op andere domeinen. Men woont in een slecht geïsoleerde woning, hierdoor heeft men onder andere meer kans om sneller ziek te worden, en stijgen de vaste kosten voor verwarming. Door ziekte kan men onregelmatiger gaan werken, op termijn resulteert dit in ontslag of onzekere, onstabiele jobs, ...

De maatschappelijke normering als de verwachtingen spelen hierbij ook een belangrijke rol en hebben een sterke impact op het leven van mensen in armoede.

“Ik had mijne maat binnengepakt, want die stond op straat. Ik vroeg aan m’n maatschappelijk werker waar dat die om raad kon vragen. En lap ik was een half leefloon kwijt. Ik had da moeten deurgeven.”

“Ik moest mijn vonnis laten betekenen om onderhoudsgeld te krijgen. ’t Probleem was da’k geen geld had om dat te laten betekenen.”

“De VDAB zegt da’k moet gaan werken, ze willen zelfs de kinderopvang betalen. Ik vind da goe, maar ik heb schrik om mijne kleine der naartoe te brengen. Ik ben als kind geplaatst geweest. Zo is het bij mij ook begonnen. Die van Kind & Gezin vond da ons moeder nie voor mij kon zorgen. Ik heb schrik da ze da na ook van mij gaan vinden.”

Algemeen kunnen we stellen dat de scholingsgraad van mensen in armoede zeer laag ligt. Het niet behalen van een diploma secundair onderwijs is eerder de regel dan uitzondering. Die onderwijsproblematiek vindt zijn directe weerslag op de tewerkstelling. Gezien hun lage opleidingsniveau en hun gebrek aan een diploma is het voor mensen in armoede ontzaglijk moeilijk om aan vast werk te geraken. Het merendeel van hen heeft een wisselvallige beroeps carrière: ze vallen van de ene tijdelijke job in de andere, en zitten dan weer lange periodes zonder werk. Sommigen hebben hun zoektocht naar werk al lang gestaakt omdat ze –gezien hun gezondheidstoestand, leeftijd of gebrekkige opleiding- toch niet meer aan bod komen op de arbeidsmarkt.

Van de gezinnen die actief zijn binnen Recht-Op, werken er momenteel slechts enkele personen. De meeste leven van een uitkering zoals een invaliditeitsuitkering, een werkloosheidsvergoeding of het leefloon.

“Toen ik bij m’n pro-deo advocaat zat, begon die mij een heel verhaal af te steken over m’n rechten en m’n plichten. Ik verstond daar maar d’n helft van. Maar ik dacht ik zal maar zwijgen en knikken

Op het einde van het gesprek gaf hij mij een aantal papieren mee. Ik moest die maar eens invullen! Ik heb ze aangepakt en ben vertrokken.

Al een geluk dat ik naar Recht-Op kan komen, want ik versta daar niks van. Zeg maar eens dat ge in het bijzonder onderwijs gezeten hebt en dat lezen je sterkste kant niet is.”

DE BINNENKANT VAN ARMOEDE

Ik laat niet zien wat ik denk, wat ik voel, wie ik werkelijk ben. Dat durf en dat wil ik niet omdat ik ondervonden heb dat mensen daarin niet te vertrouwen zijn. Zo is het nu eenmaal. Ik heb er ervaring genoeg mee. Daarmee basta, amen en uit.

Lang geleden werd ik een flapuit genoemd omdat ik gewoon zei wat er op mijnen lever lag. Ik moest het kwijt en daarna voelde ik me lichter. Ik dacht er niet over na. Dat deed ik toen ik nog jong was en niet wist dat je sommige dingen beter voor jezelf kan houden. Wist ik veel dat je tegen de ene dit en tegen de andere dat mag zeggen. Wist ik veel dat je moet kijken wie je voor je hebt, want dat niet iedereen je begrijpt en dat dit sérieus in je nadeel kan zijn.

Zo zei ik eens tegen die van de juridische dienst van het OCMW dat ik het allemaal niet meer zag zitten en dat ik zin had om de boel de boel te laten. Dat het toch allemaal geen zin had want dat ik er toch nooit in zou slagen om mijn schulden af te betalen. En, dat ik spijt had dat ik kinderen op de wereld had gezet.

Ja watte, zij panikeerde volledig en dacht dat ik mezelf en mijn kinderen iets zou aandoen. Ze wilde maatregelen nemen om mezelf en de kinderen te beschermen.

Ik geraakte volledig over mijn toeren. 'Had zij dan nooit van die momenten dat ze het niet meer zag zitten?'

Had ik maar gezwegen dan had ze niet geweten hoe ik me voelde en daar haar conclusies uit getrokken. Ik had gewoon een luisterend oor nodig en wat begrip voor mijn situatie. Dat verstond ze blijkbaar niet. Ze stelde voor dat ik zou starten met een therapie. 'Iemand die me van mijn plannen zou afhelpen en me inzicht zou bijbrengen.' Ik weet nog altijd niet wat ze bedoelde met 'mijn plannen' maar ik heb naar haar geluisterd uit pure angst dat ze anders mijn kinderen zouden afpakken.

En ik weet wat dat is! Ik heb zelf in een instelling gezeten. Dat is geen lolletje zene. Ik kan er boeken over schrijven. Het heeft jaren geduurd vooraleer ik me erbij kon neerleggen dat een thuis niet voor mij bestaat.

Die thuis wil ik mijn kinderen geven.

Het is het enige waar ik voor leef. Dat pakken ze me niet af. Over mijn lijk. Daar vecht ik voor.

Vaak denk ik dat ik te lomp ben om het te helpen horen donderen. Dat heeft mijn moeder ooit eens gezegd toen ze me nog kwam opzoeken in de instelling. Lang geleden dus. En dat gewoon omdat schrijven en lezen me niet interesseerde. Ik wilde aandacht en liefde en die stomme woorden konden me gestolen worden. Ik wilde dat ze me meenam. Naar huis.

Ze was niet de enige die vond dat ik wat achterstond. Dus werd er beslist dat ik naar Het Bijzonder Onderwijs moest. Ik had niets in de pap te brokken en moest gewoon doen wat zij dachten wat goed voor me was. Trouwens ik begreep er toch niets van. Dat is het zelfde als al die brieven die ik in de bus krijg. Woorden dat daarin staan! Je moet er een woordenboek bij nemen en dan nog vind je niet alles terug.

Gisteren een brief van mijn advocate 'ontvangen' en eergisteren één van een deurwaarder. Die van de deurwaarder heb ik van colère in de vuilbak gegooit. 'Wat moet ik anders doen?' Ik ben tegenwoordig bang om in de brievenbus te kijken. Ik heb het geld niet om al die rekeningen te betalen. Dat is niet mogelijk van mijn kleine inkomen. De medicatie van mijnen jongste is een grote hap uit mijn budget en dan heb ik nog de stomiteit gedaan om me lid te maken van die cd- en boekenclub. Nooit meer laat ik me inpakken door die bedriegers.

Goedkoop, zeggen ze. Je kan er iemand mee plezieren. Een cadeautje voor een verjaardag of zo. Natuurlijk wil ik zelf wel eens een nieuwe cd of een boek kopen als geschenk voor iemand die verjaart. Maar, je moet wel elke maand iets kopen en als ik het dan eens wat moeilijk heb, houden ze daar geen rekening mee.

Vannacht droomde ik dat ik de lotto had gewonnen en dat ik zomaar alles kon kopen wat ik nodig had en graag zou willen doen. Uiteraard heb ik iedereen alles gegeven wat ze nodig hadden en dan ben ik zelf op reis geweest naar het Zonnige Zuiden. En daar ben ik op strand gaan liggen en 's avonds op hotel heb ik me laten bedienen. Ik heb genoten van het lekkerste eten. Ik wist niet eens wat ik allemaal gegeten had. Alweer zo'n moeilijke woorden. Om half zeven liep de wekker af. Tijd om op te staan. Het was maar een droom.

Nu zit ik aan tafel met de brief van de advocate voor mij. Ik moet na zoveel maanden op de rechtbank verschijnen. Ik voel me onzeker en bang en neem me voor straks eens in mijn kleerkast te kijken op zoek naar iets dat ik kan aandoen op die dag. Ik wil goed voorkomen zodat de rechter ziet dat ik mijn best doe. Hij zal niet te weten komen wat ik voel, wat ik denk, wie ik werkelijk ben. Dat is beter zo. Hij behoort tot dat wereldje van de moeilijke woorden en dat vertrouw ik niet. Ik wil niet opnieuw gekwetst worden.

De 'binnenkant' van armoede is de belevingskant, hoe het voelt en wat het betekent om in armoede te leven. De binnenkant bepaalt sterk hoe je gaat handelen, hoe je denkt over de dingen, hoe je je opstelt naar de buitenwereld.

Voor Recht-Op is de binnenkant van armoede nog belangrijker dan de buitenkant. Het zijn die aspecten waar de buitenstaanders meestal niet bij stilstaan of waar weinig of geen rekening mee wordt gehouden.

Hoe het voelt wanneer je moet kiezen om je budgetmeter op te laden of 'de drankkaart' van je kinderen te betalen.

Hoe het voelt wanneer je het opgeeft om de brievenbus leeg te maken of de brieven met facturen te openen.

Hoe het voelt wanneer je geschorst werd door de RVA en jij je vraag moest komen verantwoorden voor de Raad van het OCMW.

Hoe het voelt wanneer je voor de zoveelste keer papieren moet verzamelen voor een pro-deo advocaat.

Hoe het voelt als je naar de deurwaarder moet bellen om een afbetalingsplan op te stellen.

Hoe het voelt als je kind door de jeugdrechter is geplaatst en vraagt wanneer het naar huis mag komen.

Mensen in armoede worden niet enkel uitgesloten maar voelen zich ook uitgesloten. Ze gaan geloven dat ze minder waard zijn.

Dit gevoel van uitsluiting maakt dat mensen zich afsluiten van het maatschappelijk gebeuren en een zeer negatief beeld opbouwen van wat er rondom hen gebeurt.

Op alle levensdomeinen haken mensen af. Ze voelen zich niet erkend.

Het zijn de gevolgen van de binnenkant van armoede die ervoor kunnen zorgen dat de relatie met de actoren van de gerechtelijke weg bemoeilijkt wordt.

Het is de binnenkant van armoede dat maakt dat je op een bepaalde manier gaat handelen. Het is de binnenkant die uw manier van omgaan met anderen gaat beïnvloeden.

■ OVERLEVEN WORDT DE LIJFSPREUK

“Waarom zou ik al die brieven nog opendoen! Ik weet toch dat het facturen zijn en betalen kan ik toch niet. 't Lost niets op, maar opendoen ook niet!”

Overleven is de dringende eis en al hun energie en gedragspatronen zijn daarop afgesteld. Ze zien geen kans om hun leven doelbewust in te richten en blijven steken in dit kortetermijn overlevingsdenken. Steeds meer verliezen ze de moed om te vechten tegen hun problemen.

Naast het fatalisme merken we daarentegen ook een enorme levens- en wilskracht. Na elke tegenslag, na elke tegenvaller blijft er toch nog ergens hoop bestaan op een nieuwe kans. Ouders hopen dat hun kinderen een betere toekomst zullen hebben dan zichzelf. Die hoop geeft hen vaak de kracht om opnieuw te beginnen en zet hen ertoe aan om nieuwe initiatieven te nemen om de cirkel van armoede te doorbreken.

■ ALS KIEZEN EEN LUXE WORDT

Het leven is gebaseerd op keuzes maken. Keuzes die perspectieven bieden. Keuzes die motiveren. Keuzes die doen dromen, denken, doen.

Wanneer je in armoede leeft, vallen deze keuzes weg, dan worden het gedwongen keuzes. Dan gaat men afwegen.

“Kies ik om mijn noodzakelijke medicijnen te gaan halen of kies ik om eten te kopen voor mijn gezin. Mijn keus is rap gemaakt ik kies voor het eten, maar eigenlijk is dat geen keuze; maar dwang.”

■ VAN DAG TOT DAG LEVEN

Het perspectiefloze doet je terugvallen op het leven van 'dag op dag'. Mensen in armoede ontwikkelen overlevingsstrategieën die soms haaks staan op de maatschappelijke verwachtingen.

“De rekening van 't school of een deel van de brandverzekering? Ik weet dat ik m'n brandverzekering moet betalen, maar ik wil niet dat ik het weer moet gaan uitleggen in 't school. Ik sta daar ook al achter met m'n betalingen.”

Het niet meer vrijelijk kunnen kiezen ontnemt je de kracht en wordt in het dagelijkse leven een sterke stressverhogende factor.

“Ik wil m’n afspraken het liefst zoveel mogelijk nakomen, maar als er ineens een brief in je bus zit dat je naar OCMW moet komen of dat er een deurwaarder aan je deur staat, dan gaat dat voor.

Ik kan dan m’n afspraak niet afbellen. Een GSM heb ik wel, maar belwaarde is iets anders. Maak dan maar eens een nieuwe afspraak. Je wordt dan bekeken met zo’n gezicht van ‘wat komt ze nu weer vertellen’. Ik word dan toch niet geloofd.”

“Ik durf al lang niet meer stil te staan bij volgende maand. Ik zal wel zien of ik op het eind van de maand nog genoeg geld heb, voor m’n alimentatie te betalen. Ik kan niet anders. Als ik m’n huishuur niet betaal dan sta ik op straat.”

■ HET GEMIS AAN VAARDIGHEDEN

Ze zijn verstoken gebleven van een volwaardige participatie aan de kerninstituties van onze samenleving zoals onderwijs, tewerkstelling of huisvesting. Juist die gebrekkige participatie heeft het gemis van een aantal sociale vaardigheden in de hand gewerkt. Doordat zij nooit een sterke band hebben gehad met de brede maatschappij, hebben zij minder kansen gehad om zich de vaardigheden eigen te maken die nodig zijn om in onze samenleving aanvaard te worden en ‘normaal’ te functioneren.

Terecht kunnen we mensen in armoede benoemen als sociaal uitgesloten.

Mensen in armoede ervaren een ‘communicatiekloof’, niet alleen met de justitionele wereld maar ook met de meeste voorzieningen in onze samenleving. In vele situaties zijn zij juist afhankelijk van deze voorzieningen, maar we merken dat deze diensten een eigen jargon, hulpverleningstaal of werkingsprocedures hanteren die dikwijls wereldvreemd zijn. Wanneer zij met officiële instanties in contact komen, hebben ze opvallend veel problemen om die ‘officiële taal’ te verstaan. Ze zijn rad van tong wanneer het gaat over alledaagse zaken en wanneer ze ‘hun eigen taal’ kunnen spreken. Maar de kunst om binnen een formele context op een zakelijke manier te communiceren, beheersen ze minder.

“Ik kan het niet uitleggen, terwijl mijn mond niet stilstaat.”

“Ik moet au serieux genomen worden als ik in m’n eigen taal mijn verhaal vertel.”

Die communicatiekloof leidt vaak tot misverstanden. Wanneer ze iets niet verstaan, durven ze in regel geen vragen te stellen, uit angst om als “stomme kiekens” bestempeld te worden. Juist het niet om uitleg vragen, brengt hen vaak in nog hachelijkere situaties.

Mensen in armoede zijn heel direct en intuïtief, ze hebben hun hart op hun tong liggen. Zo’n spontaniteit wordt echter in onze samenleving nog maar weinig gewaardeerd en vaak als brutaal of onbehouden ervaren. Er wordt verwacht dat men in elke situatie de nodige diplomatie, tact en beleefdheid aan de dag legt. Door hun ervaringen hebben mensen in armoede zich een referentie- en handelingskader eigen gemaakt, dat door anderen vaak als

niet passend wordt ervaren, terwijl ze hetzelfde bedoelen maar het anders zeggen. Dit brengt hen dan ook soms in de problemen zoals ontslag, de mond gesnoerd worden door de jeugdrechter tijdens een zitting, geschorst of buiten gegooid worden op school.

■ GREEP KRIJGEN OP DE EIGEN LEEFSITUATIE ...

Mensen in armoede hebben weinig of geen netwerken en kunnen niet altijd terugvallen op familie en vrienden. Kortom mensen in armoede leven geïsoleerd.

Zij voelen zich individueel verantwoordelijk voor hun problemen, maar hebben zelf het gevoel geen invloed te hebben bij het tot stand komen of het oplossen ervan.

Zij voelen zich dan meestal falen en afglijden. Dit met een fatalistische of soms afkerende houding ten aanzien van de maatschappij tot gevolg.

“t is de jeugdrechter die beslist of ons kinderen naar huis mogen komen.”

Het constant moeten opboksen tegen de maatschappelijke verwachtingen, het volledig afhankelijk zijn van anderen, de machteloosheid en het perspectiefloze dit alles maakt dat mensen in armoede de greep op de eigen levenssituatie verliezen en het gevoel krijgen afhankelijk te worden van anderen.

Dit zowel rationeel als emotioneel.

“Wanneer wij zelf naar een instantie bellen, geraken we nooit binnen. Wanneer er dan iemand van Recht-Op belt, dan gaat dat allemaal.”

“Ik wou nen extra voor een kadooke te kopen voor mijne kleine z'ne verjaardag, maar die van 't OCMW zei dat er niks was.”

■ WANTROUWEN WORDT HET UITGANGSPUNT

Mensen in armoede hebben doorgaans een uitgesproken afwijzende houding tegenover de gevestigde maatschappij. Dit is ook niet zo verwonderlijk. Zijzelf ontvangen voortdurend signalen die wijzen op een niet getolereerd en niet begrepen worden. Zij worden regelmatig geconfronteerd met de controlerende en normerende zijde van de maatschappij zoals deurwaarders, jeugdrechtbank of bv. maatschappelijk werkers van het OCMW. Hun kinderen worden uitgelachen op school omwille van hun kleding of zij worden kleinerend behandeld op diensten omdat ze niet op de hoogte zijn van bepaalde zaken.

Zij worden veelvuldig gewezen op hun plichten, terwijl rechten voor hen meestal niet onvoorwaardelijk gelden.

Het zich niet begrepen voelen, de onmacht, het stresserende van het constant overleven zorgt ervoor dat de kloof tussen hen en de maatschappij enkel groter wordt. Het wantrouwen in alle contacten neemt de bovenhand.

■ DE ANGST VOOR HET INGRIJPEN

Angst en wantrouwen gaan hand in hand.

“Die van de sociale dienst van de jeugdrechtbank zijn niet te vertrouwen. Ik zeg hen dan ook niets, anders gaan ze mijn kinderen plaatsen.”

“Ik moet straks mijn kinderen van ‘t school halen, maar ik ben bang dat ze gaan weg zijn... Ik heb al een tijdje problemen met de school en het CLB en ik weet niet wat ze achter mijn rug aan het doen zijn. Ik heb schrik...”

■ HET CONSTATE ‘BIG-BROTHER’ – GEVOEL

De angst en het wantrouwen zorgen ervoor dat mensen zich isoleren en de meeste contacten met ‘de buitenwereld’ als bedreigend gaan ervaren. Mensen in armoede voelen zich snel geïsoleerd en reageren dikwijls vanuit een verdedigende, achterdochtige houding.

“Nu met die kruispuntbank... Zou ‘t comité weten dat wij zo’n schulden hebben? En krijgen we daarom de kinderen niet terug?”

“Ik heb kleren gekregen van de juf voor m’n klein. Vorige week vroeg de juf, waar dat die kleren waren, want ze had die nog nie aangehad.”

Uit wat vooraf gaat kunnen we concluderen dat alles aan elkaar vast hangt. Verwijzing naar den binnenkant.

“Ik sloot mij op, kwam nie meer buiten. Ik had toch altijd het gevoel dat ‘t mijn schuld was.”

GEEN DOOFPOTOPERATIE

Tijdens de gesprekken met mensen in armoede binnen de vereniging speelden bovenvermelde gevoelens heel erg mee. Mensen hadden een groot gevoel van wantrouwen,

“Zou dit dossier zin hebben.”

“ Kunnen we er iets mee bereiken.”

“ Gaan ze naar ons luisteren, of komt het weer allemaal in den doofpot.”

Met dit dossier willen we hun bevindingen dan ook kenbaar maken. Ze vragen niet om gezien te worden als sukkelaars of betutteld te worden. Wat mensen in armoede vragen is het volgende.

EEN NOODKREET OM GEHOORD TE WORDEN

“Waarom zijn wij minder?”

“Waarom moeten ze op ons neerkijken?”

“Is het omdat we niet goed genoeg gekleed zijn, dat we minder zijn?”

“Waarom kunnen ze naar ons eens niet luisteren, denken ze nu echt dat wij niet kunnen klappen?”

“Ze luisteren toch niet naar ons. Ik moest een keer naar het vredegerecht komen maar ik ben niet geweest. Ik wist toch al dat ze geen rekening gingen houden met mijn situatie. Er wordt daar toch boven mijne kop geklapt.”

Hoewel mensen soms niet komen opdagen, vragen zij aandacht voor hun situatie. De kloof tussen ‘de burger en justitie’ wordt nog dieper wanneer je in armoede leeft.

De onmacht die mensen ervaren, het isolement, het constant botsen tegen structuren en maatschappelijke verwachtingen, de afkeuring/afwijzing die dagelijks wordt ervaren, de maatschappelijke veroordeling, maken dat mensen in armoede een zeer zwakke en afhankelijke positie hebben.

ARMOEDE IS EEN PROBLEEM

Met dit dossier willen wij de lezer vragen om armoede te erkennen als een maatschappelijk probleem.

Armoede wordt in concrete situaties al snel herleid tot zijn individuele context, waarbij de maatschappelijke uitsluiting uit het vizier verdwijnt.

“Ik wil een hulpverlener die mee naar de school stapt omdat ik problemen heb met de schoolkosten te betalen. Ik ben blij dat hij mee wil onderhandelen voor een afbetaling. Maar ik wacht nog op de dag dat hij ook tegen de directeur durft zeggen dat zijn school eigenlijk wel duur is. Dat er wel meer mensen zijn die deze bedragen niet kunnen betalen. Dat hij zo mensen uitsluit.”

Ook binnen justitie worden mensen in armoede hiermee geconfronteerd. Binnen de juridische wereld vertrekt men van het idee “sociale grondrechten zijn gelijk voor ieder, iedereen kan er een beroep op doen.” Naar het specifieke aspect van armoede wordt niet gekeken. Hierdoor ervaren mensen in armoede justitie eerder als een uitsluiter, dan als een partner in het bekomen en garanderen van hun basisrechten.

EEN VRAAG NAAR DIALOOG

Met de groep willen we over dit alles in dialoog treden. We willen onze kijk op de zaak laten horen.

Wij vragen om een volwaardige plaats.

Wij vragen armoede te erkennen als een maatschappelijk probleem.

Wij vragen om betrokken te worden in de gesprekken bij het verkleinen van de kloof tussen de burger en het gerecht.

“Wij kunnen met iedereen in dialoog gaan, soms zelfs met ministers. Waarom kunnen wij dan eens niet samen zitten met rechters en advocaten om onze mening eens te geven. Niet om direct gelijk te halen, maar om hen over hetgeen wij meemaken en vinden te informeren en in gesprek te gaan.”

“Die rechter kan zich niet voorstellen hoe dat voelt, wanneer je daar staat. Je hebt schrik, je voelt je dikwijls al niets waard. Maar op zo’n moment zou je het liefst van al door de grond willen zakken. Waarom kan die ons dan niet wat op ons gemak stellen of ook ons verhaal laten doen als we dat willen. Soms doen die precies of ge een klein kind zijt. Waarom moet dat op zo’n manier.”

DEEL 3: DE GERECHTELIJKE WEG

INLEIDING

Wat is die gerechtelijke weg?

We hebben ervoor gekozen deze term te gebruiken als een verzamelnaam voor alle instanties, personen en dergelijke die je kan tegenkomen in heel het juridische kluwen. Dit van bij het begin, namelijk vanaf het moment dat men informatie gaat inwinnen tot op het einde van de weg, namelijk wanneer een geschil voor de rechtbank wordt beslecht.

²¹ Actor: persoon of instantie die we tegen kunnen komen in de zoektocht van het bekomen van onze rechten.

In hetgeen volgt gaan we een aantal van de actoren²¹ bespreken. Dit is geen absolute opsomming. Het komende deel beschrijft de actoren die door de groepsleden werden aangehaald tijdens de vergaderingen.

Voor iedere actor schetsen we hoe mensen in armoede deze ervaren. We besluiten met een aantal aanbevelingen, leidraden voor iedere specifieke actor.

“Ieder zijn beleving is waar.” Dit is ons vertrekpunt binnen Recht-Op. We vertrekken vanuit wat en hoe mensen iets beleefd of ervaren hebben.

Waarom besteden we aandacht aan die actoren?

Zij zijn diegenen die in contact komen met mensen in armoede. De “hulpvrager” merkt dat er vaak sprake is van een moeilijke relatie tussen de hulpvrager en de hulpverlener, respectievelijk mensen in armoede en een actor uit de gerechtelijke weg. Het gaat vaak over elkaar niet verstaan.

ARMOEDE EN JUSTITIE, DE KLOOF:

Op één van onze eerste groepsvergaderingen aangaande het thema ‘justitie’, hebben we een advocate uitgenodigd. Zij was gespecialiseerd in familierecht en kwam ons een aantal juridische begrippen toelichten. Op het einde van het gesprek werd duidelijk dat er een grote kloof is tussen mensen in armoede en actoren van de justitiële wereld. Groepsleden luisterden naar haar betoog met ongeloof. Want bij hen was het anders gelopen... Ze konden zich niet vinden in het vertrouwen dat de advocate had in het juridisch systeem.

Anderzijds verstond de advocate niet waarom mensen bijvoorbeeld niet reageerden op brieven. Of schriftelijk gemaakte afspraken negeerden.

We stelden samen vast dat beide leefwerelden ver uit elkaar liggen en dat er nog een grote kloof van misverstanden en vooroordelen bestaat.

We horen het nog vaak van juristen “dat klopt niet, wat je zegt, de procedures zijn anders, je had daar eens moeten gaan horen voor informatie, het is niet de taak van de advocaat om dat te doen, ...”. Wij zeggen dan dat dat in theorie zo kan zijn, maar dat mensen in armoede het anders beleven of hebben ervaren. Ieders kijk is waar, maar we begrijpen elkanders kijk niet.

Beide werelden vertrekken nog vanuit een heleboel vooroordelen over elkaar. Deze zijn gebaseerd op ervaringen, vertrekkend vanuit een onwetendheid over elkaars achtergronden, handelingskaders en referentiekaders. We denken in elkaars plaats, zonder erover te praten of te vertrekken van wat de ander denkt, voelt en weet.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat mensen in armoede op een andere manier in het rechtssysteem terecht komen, een andere kijk erop hebben. Deze kijk is gebaseerd op oordelen die ze zich gevormd hebben op basis van hun eigen ervaringen, maar deze kant bestrijkt ook een aantal vooroordelen.

Dit heeft een aantal oorzaken. Aan de ene kant wordt er naar hetzelfde verhaal gekeken vanuit andere leefwerelden. Aan de andere kant hebben mensen in armoede een andere invulling van een aantal begrippen binnen het recht.

De conclusies vanuit ons groepsproces worden ook gestaafd vanuit wetenschappelijke hoek:^{22 23 24 25}

Ten eerste: Mensen in armoede **nemen minder snel de hen toegekende rechten op.**

Een toenemende jurisdisering en een groeiend aantal rechtsregels zorgt ervoor dat een steeds groter wordende groep van de bevolking een zwakkere rechtspositie krijgt. Vele mensen worden analfabeet in het kluwen van wetten, regelgeving, taal ... mensen zijn met andere woorden niet op de hoogte van de rechten die ze hebben.

Bijvoorbeeld ze doen geen beroep op het leefloon hoewel hun inkomen lager is dan de wettelijke armoedegrens.

Dit ondermeer omwille van een gebrek aan kennis en sociale vaardigheden. Mensen in armoede hebben moeilijkheden met de ingewikkelde administratieve procedures, met voorwaarden en clausules, met de wetgeving en het juridische apparaat en dit nu net door het complexe karakter van het recht.

Mensen in armoede maken vaak ook geen aanspraak op bepaalde rechten, bijvoorbeeld: Onze sociale zekerheid is afgestemd op een regelmatige loopbaan. Gezinnen met onregelmatige tewerkstellingen lopen het risico om niet meer in orde te zijn met de sociale zekerheid. Hierdoor hebben mensen vaak problemen met de uitbetaling van het kindergeld.

Ten tweede: Mensen in armoede **komen ook minder op voor hun rechten wanneer deze geschonden worden:** niet iedere burger wil of kan zijn rechten even sterk verdedigen. Mensen in armoede doen minder beroep op advocaten en op de diensten voor rechtsadvies dan de doorsnee burger. Mensen in armoede komen meer als verweerder dan als eiser in contact met het gerecht.

De barrières ten aanzien van het gerecht zijn bekend:

- *De financiële barrières:*
Door de invoering van het prodeo systeem is deze barrière gedeeltelijk opgeheven. Bijvoorbeeld de kosten van procedures, kosteloze of gedeeltelijk kosteloze verdediging. Toch blijven er een aantal mankementen in dit systeem.
- *De socio-culturele barrières:*
Het plechtstatige en rituele karakter van wat er zich op de rechtbank afspeelt schept niet alleen een duidelijke afstand. Men moet als rechthebbende eerst kennis hebben van de wetten, van de rechten en van de procedures. De verschillende leefwereld en taal van de advocaten blijft hierbij een barrière.

²² C. Van Huffel, Armoede en rechtstoegankelijkheid. Armoede van de rechtstoegankelijkheid in Recht en armoede, Chaier 9, editor F. tanghe, Kluwer rechtswetenschappen Antwerpen p. 113-127 totaal 241.

²³ J. Vranken, D. Geldof en G. Van Menxel., Jaarboek armoede en sociale uitsluiting, 1997, p.156, tot p. 406, ACCO; Leuven/Amersfoort, 1997

²⁴ J. Vranken en D. Geldof, Jaarboek armoede en sociale uitsluiting 1991, ACCO; Leuven/ Amersfoort, p. 83-86, tot p. 211.

²⁵ J.vranken, D. geldof en G. Van Menxel, jaarboek armoede en sociale uitsluiting 1995, p. 120-121, tot p. 318, ACCO, Leuven/ Amersfoort, 1995,

- *De psychologische barrières:*

Deze barrière berust op negatieve ervaringen. Vaak lopen contacten tussen mensen in armoede en het gerecht uit in het nadeel van de armen. Omdat het gerecht in al haar facetten overkomt als een bedreiging, is men niet geneigd om zelf de stap te zetten of een beroep te doen op dat rechtsysteem.

Armen nemen ook minder snel hun rechten op omwille van vrees. De allesverlammende vrees van mensen in armoede voor alles wat naar recht of rechtbank ruikt: de vrees om zich tot een advocaat te wenden, de vrees om gevolg te geven aan een oproeping tot verschijning voor de rechtbank, de vrees steun te vragen aan het O.C.M.W.

Armen zien het recht niet als iets om uit de problemen te geraken, maar eerder als iets dat hen een hoop problemen oplevert en waar ze niet meer uitgeraken. Bijgevolg staan mensen in armoede wantrouwig ten opzichte van het justitiële apparaat. Het is voor hen immers een instantie die hun kinderen wil afnemen, hen wil straffen²⁶, die altijd partij kiest voor de sterke.

“Waarom hebben mensen in armoede vrees en wantrouwen voor die mensen die nu net opkomen voor hun belangen?”

Vaak hebben mensen in armoede reeds ervaring met het rechterlijk gebeuren. De vrees vloeit vaak voort uit de overtuiging dat het recht iets is dat voorbehouden is aan anderen. Ze geloven vaak niet dat ze rechten hebben. Ze weten niet dat ze rechtssubject zijn. Mensen in armoede worden gedagvaard, maar ze zullen zelden iemand voor de rechter dagen. Ze zijn meestal verweerder, geen eiser. De stap naar het recht is vaak de laatste stap die ze al dan niet vrijwillig zetten om een oplossing te bieden voor hun probleem.

Ten derde: Mensen in armoede lopen **meer risico om gedwongen met het gerecht in aanraking te komen** en dit doordat de minderheidsgroepen uit de samenleving kwetsbaarder staan tegenover het gerechtelijk gezag.

Het contact van mensen in armoede met het gerecht is veelal geen vrije keuze, maar het resultaat van dwang of noodzaak. Mensen in armoede komen immers meer in aanraking met het gerecht als verweerder dan als eiser. Ze worden bijvoorbeeld gedagvaard, er wordt beslag gelegd op hun goederen of de kinderen worden geplaatst. We krijgen hier dus als het ware te maken met een “gedwongen rechtsingang”. Dit is niet echt verwonderlijk te noemen aangezien mensen in armoede vaak te lang wachten vooraleer ze juridisch advies inwinnen en daardoor slechts stappen ondernemen als de problemen onoverzichtelijk en zeer acuut zijn.²⁷

Ook worden mensen in armoede vaker dan de doorsnee burger geconfronteerd met gerechtelijk optreden en dit door de sneller criminalisering van hun gedrag. Denken we hier maar aan de verschillende behandeling van kleine criminaliteit tegenover witteboordencriminaliteit, aan het hogere risico op opeising van schulden door een deurwaarder of aan juridische betwistingen over huurproblemen.

²⁰ X., Dossier justitiehuzen: luchtkastelen. Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp, Antwerpen; VZW Recht-Op, 2001, 22-25.

²⁷ X., Algemeen verslag over de armoede, Koning Boudewijnstichting in samenwerking met ATD Vierde Wereld en Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, 1995, 362-378.

Selectiviteit in de rechtsketen verwijst naar vormen van selectie, die leiden tot systematische benadeling of bevoordeling van bepaalde groepen of individuen.²⁸ Het gaat hierbij om vormen van differentiële behandeling in alle onderdelen van de rechtsketen.²⁹ Een bijzondere vorm van selectiviteit is klassenjustitie, waarbij er sprake is van een systematische benadeling van (potentiële) justitiabelen met geringe economische hulpbronnen.

DE GERECHTELIJKE WEG: RECHTEN GARANDEREN EEN TAAK VAN IEDER:

Justitie is een doolhof met veel klemmen, vallen en soms vergeetputten. Mensen in armoede vinden hierin nooit alleen hun weg.

Wat wij vragen aan de actoren die dadelijk worden beschreven, is rekening te houden met de armoedecontext.

Iedere actor heeft zijn verantwoordelijkheid, maar vergeet de menselijkheid niet. Kijk als werker integraal en over uw eigen werkbevoegdheden heen.

■ De Sociale Rechtshulp: wie zet er ons op goeie weg?

Jacques werkt op de sociale dienst. Hij heeft mijn dossier in handen. Jacques is diegene die moet controleren of alles klopt wat ik zeg en of ik wel degelijk recht heb. Dan kan ik geholpen worden. Dat heeft hij mij gezegd. Dan zou ik een bijpassing kunnen krijgen van het OCMW. Het is namelijk zo dat ik van een uitkering moet leven die onder het bestaansminimum ligt. Jacques heeft me gezegd dat dit logisch is. Ik heb deeltijds gewerkt en daar wordt het bedrag op berekend waar ik recht op heb.

'Amai merci. Moet ik dat eerlijk vinden?' Ik heb nog zo mijn best gedaan op dat werk en dat allemaal voor een stront preke. En denk maar niet dat mijnen baas compassie had als ik zei dat mijn zoontje ziek was en ik niet wist wat te doen.

Afin, ik bleef dan thuis. Mijn kind gaat toch voor hé? Dienen baas werd dan boos, vond dat dit niet door den beugel kon, dat hij geen rekening kon houden met zieke kinderen. Hij verstond niets van mijn manier van doen. En, ik niet van de zijne. Heeft hij geen kinderen misschien?'

Ik kreeg mijn ontslag en daar stond ik dan.

Jacques heeft me gezegd dat mijn aanvraag, die hij samen met mij in orde moet brengen, eerst voor de commissie moet verschijnen.

Een commissie? Wat is dat voor iets? Moet ik daar ook bij zijn?

'Neen.', zo zei hij.

'Gelukkig maar want dat lijkt me maar iets vies.', dacht ik.

Om tien uur zal hij er zijn. 'Jacques.' Hij komt zien hoe ik woon. Of ik niets te verbergen heb dat erop wijst dat ik geen recht heb op die bijpassing.

Ik ben zo zenuwachtig als een kip zonder kop. Ik loop van de keuken naar de badkamer en dan weer naar de woonkamer.

²⁸ E. MAES en J. PUT, "Armoede en vrijheidsberoving: een vicieuze cirkel?", in Jaarboek Armoede en sociale uitsluiting, Leuven, ACCO, 2003, 204.

²⁹ P.Ph NELISSEN, "Kansarme en kansrijke gedetineerden. Selectiviteit en tweedeling in penitentiaire inrichtingen", justitiële verkenningen, jaargang 2001, 61.

'Heb ik iets te verbergen? Zou hij denken dat ik rijk ben? Ik heb een chique antieke kast staan en die is heel wat waard. Oei, en wat moet ik met die herenschoenen doen die ik gekregen heb van de vriend van mijn vriendin? Schoenen op de groei. Voor mijn zoon. Misschien denkt hij wel dat ik een vriend heb die me onderhoudt?'

Ik word er gek van. Hoe maak ik dienen mens duidelijk dat ik dringend geld nodig heb? De rekeningen stapelen zich op en gisteren heb ik alweer een brief van de deurwaarder in mijn bus gekregen. Ik durf het Jacques niet te zeggen. Misschien kan ik dan helemaal fluiten naar mijn bijpassing.

Tien uur. De belt gaat.

'Misschien is het beter dat ik niet open doe? Ik voel me zo onzeker! Wat moet ik nu?'

De bel gaat opnieuw. Harder deze keer.

Ik loop naar de parlofoon.

'Hallo?'

'Mevr. Peeters? Jacques. Mag ik binnen komen?'

A. WE STELLEN VAST:

Onder de noemer sociale rechtshulp zijn heel wat diensten en organisaties te plaatsen. Zoals OCMW, CAW, Centra voor Maatschappelijk werk, vakbonden, consumentenorganisaties, Centra voor Levens- en Gezinsvragen, ...

De groepsleden vinden het positief dat er zulke diensten zijn waar je als hulpvrager terecht kan met je vragen met betrekking tot het recht. Toch merken de groepsleden een aantal hiaten op. Want er is sprake van een WIRWAR VAN DIENSTEN met elk hun eigen regels, voorwaarden, verplichtingen, ...

I. Onbekendheid/ kluwen:

Wanneer groepsleden vertelden waar ze informatie waren gaan inwinnen over hun rechten, reageerden andere groepsleden vaak verbaasd. Er zijn onnoemelijk veel diensten die rechtsinformatie/ hulp aanbieden. Niet alleen mensen in armoede, maar eveneens de meerderheid van de bevolking weet niet waar ze terecht kan voor deze informatie. Door de onbekendheid zetten mensen pas een stap wanneer er daadwerkelijk een probleem is. Preventief informatie inwinnen gebeurt zelden.

"Ik heb overlaats een brief gekregen dat ik naar 't vredegerecht moest komen, omdat ik mijn huishuur niet betaald heb. Ik wist echt niet wat ik moest doen. Via Recht- Op, anders had ik dat nooit geweten, ben ik uiteindelijk bij den huurdersbond terecht gekomen. Ik had zone schrik dat mijne huisbaas mij op straat ging zetten. Maar die van den bond die hebben mij geholpen. Ze vertelden me dat dit niet zomaar kon, dat den huisbaas zich ook aan een aantal regels moest houden. Ik moest al chance geen lid worden van den bond omdat Recht-op lid is, maar waarom moet dat eigenlijk...?"

De laatste jaren worden er inspanningen geleverd om de bekendheid van de verschillende diensten te promoten, dit maakt dat we aanbelden bij de volgende vaststelling.

II. Versnipperd/ gespecialiseerd:

“Als ik op diene dienst kom, dan moet ik hel mijn verhaal doen en dan zeggen ze dat ik op nen andere dienst moet zijn. Daar moet ik dan terug mijn verhaal doen.”

Veel diensten die sociale rechtshulp verlenen richten zich op een specifieke tak binnen het recht. Hierdoor haken mensen vaak al af voor ze informatie hebben ingewonnen. Ze zitten op de verkeerde dienst, worden doorverwezen en moeten hun verhaal voor de 10de keer doen, ...

B. ER IS NOOD AAN:

a. Bekendheid:

Zorg voor meer bekendheid van de huidige werkingen en speel in op de maatschappelijke tendensen en noden. Heb oog voor de complexiteit van de problemen.

b. Centralisatie:

Het is belangrijk dat mensen hun verhaal niet steeds opnieuw moeten doen. Ze willen snel en duidelijk naar de juiste dienst doorverwezen worden. Er is nood aan een onthaal waar je geïnformeerd wordt over de werking van de dienst en die 'een warme' doorverwijzing doet, zodat je op de juiste dienst terecht komt.

“Ik ben eens naar de wetswinkel gestapt, ik had gezien dat er in mijn buurt zoiets was. Het stond op de venster. Ik dacht dat die mij gingen verdedigen, maar dat deden die niet. Ik heb langer in de wachtzaal gezeten, dan bij die meneer. Ik stond terug op straat en ik was geen stap verder.”

c. Vertrouwen:

Vertrouwen is het vertrekpunt en de basis voor de relatie tussen hulpverlener en cliënt. Mensen willen het gevoel hebben dat ze de hulpverlener kunnen vertrouwen. Pas als dit basisvertrouwen er is, zal de persoon zijn verhaal doen.

d. Relationale, menselijke dimensie:

Vertrek vanuit het juridische denken, maar vergeet de relationele dimensie niet. De persoon van de hulpverlener is het belangrijkste!

“Ik vertrouw zo weinig mensen, ik vraag me af wat die wel niet van mij zal denken. Ik wil op mijn gemak gesteld worden. 't Is niet omdat het over wetten en regels gaat, dat je niet menselijk kunt zijn.”

De persoonlijke vraag dient centraal te staan en niet het volgen van geijkte procedures. (we spreken nog steeds over rechtshulp). Er zijn juridische procedures die gevolgd moeten worden, maar vertrekken vanuit een persoonlijk en menselijk contact gaat even snel als het afdraven van de procedures zonder de persoon erin te betrekken.

e. Informatie/ vrijwillige ondersteuning/ verdediging:

“Als we ergens terecht kunnen voor informatie. Dat is goed, maar met informatie alleen zijn we niets. We willen geholpen worden.”

“Als je uitleg krijgt van een advocaat die permanentie doet, die helpt je niet voort. Als die iets moet doen, dan zegt die dat je naar een advocaat moet stappen. Denken die alleen aan hun eigen portemonnee?”

“We willen dat men ons op de goede weg zet. Helpt bij het schrijven van een brief of voor ons een telefoontje doet.”

“We willen ook terug kunnen gaan bij dezelfde persoon als we nog iets anders willen weten of dat die de zaak wat mee opvolgt.”

Informatie alleen is niet genoeg en helpt ons niet door de wirwar van wetten en kleine lettertjes. Informatie is de eerste stap, MAAR de ondersteuning van en de betrokkenheid met de persoon in kwestie is van het allergrootste belang. Stel bijvoorbeeld samen met mensen een brief op; zoek samen waar zij terecht kunnen; bel samen naar een advocaat; ontcijfer samen de brief van de advocaat; ...

■ Justitiële Rechtshulp:

In het buurthuis hebben ze me verteld dat ik naar het bureau voor juridische bijstand moet gaan om een pro deo advocaat aan te vragen. Hier zit ik dan op tram 12 op weg naar het justitiepaleis. Ik zie er al tegen op, dat vies, grijs, oud gebouw. Ik heb van een vriendin gehoord, die is er al eens geweest voor een advocaat, dat je in de kelder moet zijn. Je gaat zelfs niet langs de hoofdingang binnen, je moet langs een deurtje opzij en dan zit je daar in een kotje, waar allemaal mensen zitten voor een aanvraag. Je moet een nummerke trekken en dan wachten op die versleten bankskes, in een lokaal waar de verf van de muren valt en waar je niets frisse lucht krijgt. Het enige dat je van de buitenwereld ziet, zijn voeten van voorbijgaande mensen, die zie je door een piepklein vensterke.

Oei, bijna vergeten af te stappen. Even adem halen en hop naar binnen. Vreemd de deur gaat niet open. Ik kijk eens rond, niemand te zien. Gek, op dit uur van de dag zou het hier toch een drukte van jewelste moeten zijn. Ik loop eens naar de hoofdingang, ook daar is alles gesloten. Ik begin me al zorgen te maken. Heb ik het dan verkeerd verstaan, dat ik hier moest zijn.

Ok, Frieda, rustig blijven. Ik ga nog eens aan die deur voelen. Ik had het daarjuist niet gezien van de zenuwen, maar er hangt een briefje.

“Het bureau voor juridische bijstand is verhuisd naar het nieuwe gerechtsgebouw op de Bolivarplaats. U kan er terecht elke werkdag tussen 15.00 en 16.30.”

Ik ga er naartoe, terug de tram op. Hoe zou dat gebouw eruit zien, zou het ook zo'n vies kot zijn?

Open van 15.00 tot 16.30, dat is ook weer goed, wordt er dan niet gedacht aan alleenstaande moeders zoals ik? Op dat uur moet ik mijn kinderen van school gaan halen. Ik ken niemand die dat voor mij wil gaan doen, al een geluk dat ik ze vandaag voor een paar uurtjes bij de buurvrouw mocht laten. Stelt u nu voor, dat die er ook niet was, dan had ik ofwel mijn kinderen te laat van school moeten gaan afhalen en dan had ik de nabewaking moeten betalen en daar heb ik geen geld voor of ik had mijn kinderen van school moeten houden en dan hadden mensen me weer vies bekeken omdat ik met mijn kinderen in de wachtzaal zit, terwijl ze eigenlijk op school moeten zitten. Tony heeft dan ook nog eens ADHD, ik zie hem er al hangen tegen de plafond als hij te lang moet wachten. Naar het schijnt was dat zo in het vorige gerechtsgebouw, dat je daar uren kon zitten wachten.

We zijn er, amai dat is een chique gebouw, waar zou ik nu moeten zijn. Dat gebouw is precies een ijzeren monster, met gele klauwen. Die gele trap is nogal een gevaarte, dat is pas een drempel.

Oef ik ben boven, ben helemaal buiten adem. Waar moet ik nu zijn, ik zal maar binnen gaan. Kijk nu een visbak, ah nee, het is het onthaal. Ik zal het hier eens vragen. Een vriendelijke mevrouw, ze legt me de weg uit naar het bureau. Ik moet al geen trap naar beneden, dus het zal wel niet in de kelder zijn. Wie weet kan ik terwijl ik wacht, naar buiten kijken.

Frieda, denkt nu toch na, je bent weeral aan het dromen en nu ben ik de weg kwijt. Al een geluk dat die mevrouw uit de visbak, me terug roept en wijst dat het de andere deur is.

“Bureau voor juridische bijstand”. Er zit weinig volk in de wachtzaal, of zou dit de wachtzaal niet zijn? Er doet een vriendelijke jonge vrouw teken, ze vraagt me waarvoor ik hier ben en ze legt me uit welke papieren ik allemaal moet bijhebben. Verdomme, ik wist dat ik iets vergeten was, een papier van gezinssamenstelling. Die vriendelijke mevrouw stelt me gerust, ze schrijft op een papiertje, dat ik die papieren dan nog moet binnenbrengen, maar dat een advocaat me al informatie zal geven over wat ik allemaal moet doen. Ik krijg een nummer en ik ga zitten.

Is het nu beter dat ik een nummer ben of dat ze mijn naam afroepen, ik weet het niet? Een nummer is zo anoniem, maar stel u nu voor dat ze mijn naam afroepen en er zit iemand die mij via via kent, dan gaan ze dat rondvertellen, dat vind ik ook maar niks.

10 minuten later, roepen ze mijn nummer al af, dat is snel. Misschien heb ik het verkeerd gehoord. De advocaat roept het nummer nog eens, ja ja het is aan mij.

Een half uur later zit ik al terug op de tram, naar huis. Blij en voldaan. Ik ga dat zeker rondvertellen dat het niet zo erg was een pro deo aanvragen.

De justitiële rechtshulp omvat ondermeer: politie, justitiehuisen, gerechtsdeurwaarders, bureau voor juridische bijstand.

De Justitiehuisen werden reeds onder de loep genomen in het dossier: “Justitiehuisen, Luchtkastelen”. We gaan hier dan ook niet dieper op in.

De aandacht gaat hier naar het **bureau voor juridische bijstand**.

Toch zijn de noden die we aanklagen merkbaar bij alle diensten die justitiële rechtshulp bieden.

WE STELLEN VAST:

I. Onbekendheid:

Ondanks vele inspanningen zijn er nog altijd mensen die niet weten waar ze een pro deo advocaat kunnen aanvragen. Mensen in armoede geraken pas tot op het bureau na doorverwijzing door derden.

II. Administratieve molen:

Om recht te hebben op een pro deo advocaat dien je als hulpvrager over enkele documenten te beschikken. Mensen die in voorhechtenis zitten, jongeren, mensen die een collectieve schuldenregeling willen aanvragen, ... moeten deze papieren niet bij zich hebben.

Door de complexiteit van de problemen kan het zijn dat er verschillende zaken moeten worden behartigd. Waarom moet dan steeds opnieuw die papiermolen doorlopen worden? Waarom kan de toekenning van een pro deo advocaat niet gelden voor een bepaalde periode?

III. De procedure:

Als mensen de stap zetten naar het bureau, hopen ze direct geholpen te worden. Dit is niet het geval. Mensen leveren hun gevraagde documenten in, er wordt kort naar het verhaal van de cliënt geluisterd. Vervolgens wordt een advocaat toegewezen.

“Er komt een papiertje uit de computer en daar staat op welke advocaat je moet nemen.”

IV. De toekenning:

De toekenning lijkt ons eerder te berusten op toeval, dan op specialisatie.

“Ik had ne pro deo advocaat en die moest mij verdedigen. Hij zei dat hij z'n best ging doen, maar dat hij vooral gespecialiseerd was in echtscheidingen, hadden ze mij dan beter gene andere gegeven? Ik was al blij dat hij zei dat het zijn ding niet was, die was ten minste eerlijk.”

ER IS NOOD AAN:

I. Klantvriendelijkheid als uitgangspunt:

Duidelijkheid scheppen over de taak van het bureau(doorverwijzing of advies?) en de klantvriendelijkheid hierop afstemmen.

II. Respect:

“Ik ga iedere week naar de voedselbank. Ik doe dit niet voor mijn plezier, ik kan gewoon niet anders. Ik schaam me dan zo, sommige van die vrijwilligers bekijken mij dan zo, er zijn er echt bij die op ons neerkijken. Ik voel me dan heel slecht. Ik zou het liefst van al willen zeggen dat ze een beetje vriendelijker kunnen zijn, maar ik zwijg anders krijg ik niets meer. Ik heb ze al eens horen zeggen tegen iemand anders, “er zijn er genoeg die uw plaats willen innemen.’ Toen ik voor ne pro deo ging, die mensen waren niet onvriendelijk, spookten dezelfde gedachten door mijn hoofd. Een pro deo is geen gunst, maar een recht. Ze moeten ons daar ook dan ook naar behandelen.”

Respect voor ieders verhaal en beleving. De advocaat die op dat moment zitting heeft dient te vertrekken van de behoeften van de klant.

Niet enkel makkelijke en goede aanvraag- en toewijzingsprocedures creëren maar ook aandacht hebben voor de opvolging.

III. Administratieve molen:

Vereenvoudiging. Kunnen de diensten waar mensen reeds naartoe zijn gegaan geen aanvraag doen, zodat ze geen uren moeten zitten wachten? Kan er geen lijst worden gemaakt van welke papieren mensen nodig hebben zodat ze niet voor niets zitten te wachten? Waarom voor iedere nieuwe zaak opnieuw al die papieren in orde brengen? Kortom wij zijn er voorstander van om in dialoog te treden met de commissie voor juridische bijstand en het bureau voor juridische bijstand. Op die manier kan er een gepast beleid worden uitgestippeld.

“In het nieuw justitiepaleis zit er iemand aan het onthaal bij het bureau, die geeft u eerst wat uitleg over welke papieren je bij moet hebben en dan krijg je een nummer. Als je bepaalde papieren niet bij hebt, dan schrijft die da op en dan moet je die gaan halen, maar je kan al wel naar de pro deo voor informatie. Je zit er dus niet meer voor piet snot te wachten en het ging nog snel ook.”

IV. De toekenning:

Een gespecialiseerde advocaat per rechtstak. Als mensen een advocaat nodig hebben voor hun echtscheiding, hebben ze nood aan een advocaat gespecialiseerd in familierecht. Tot op heden wordt er te weinig rekening gehouden met specialisaties. Wanneer advocaten zich kandidaat stellen voor pro deo, mogen ze hun voorkeursmaterie opschrijven. Dit is nog teveel gebaseerd op willekeur. Wanneer mensen een advocaat toegewezen krijgen is het voor hen toch makkelijker dat er ineens samen gebeld wordt om een afspraak te maken: veel mensen hebben misschien wel een gsm, maar daarom nog geen belwaarde!

V. Opvolging:

Een advocaat hebben is één, maar goed geholpen worden is toch de uiteindelijke bedoeling.

“Ik probeer al vier jaar te scheiden. Ik heb een pro deo advocate, maar ik heb die nog maar een paar keer gezien. Bellen lukt ook al niet. Ze zegt altijd ik zal eens horen hoe het ervoor staat en dan bel ik u terug. Ik heb ze nog niet gehoord, waarom zegt ze dat dan?”

Waar kan je vragen stellen, zonder één of andere procedure te moeten opstarten. Wie houdt er een oogje mee in het zeil?

“Als ik werk en ik doe mijne job niet goed, dan zal mijne baas rap klagen. Waarom is er niemand die de pro deo advocaten wat mee opvolgt?”

Heeft het bureau ook geen opdracht om na te gaan of de rechtszekerheid effectief gegarandeerd wordt? De rechtszekerheid is één van de belangrijkste fundamenten van ons rechtssysteem.

“Waarom vraagt die dienst niet of we content zijn van onze pro deo advocaat? Ik zou dat heel erg appreciëren. Ik zou het gevoel hebben dat ze me au serieux nemen.”

VI. Waar kunnen we terecht met klachten?

Er bestaat een procedure om een andere pro deo advocaat aan te vragen, maar dat is niet vanzelfsprekend om dat te doen.

“Ik moest een brief schrijven om uit te leggen waarom ik een andere pro deo wou. Ik kan wel schrijven, maar zoiets op papier zetten dat kan ik niet.”

We hebben nood aan een soort ombudsman, die mensen helpt om een klacht te formuleren en die de zaak onpartijdig mee opvolgt.

VI. Psychologische drempel:

Het justitiepaleis is misschien wel voor iedereen bereikbaar en toegankelijk, maar mensen haken dikwijls af omdat ze het gebouw niet weten staan of bang zijn het te betreden. Het justitiepaleis is voor hen meestal geen neutraal terrein.

“Toen we met de groep naar het oud justitiepaleis gingen voor “droom de stad”, zag ik voor de eerste keer wat voor een mooi gebouw het is. Als ik vroeger in dat gebouw moest zijn, betekende dat vaak slecht nieuws, ik was altijd bang en durfde amper rond te kijken.”

DE JURIDISCHE BEROEPEN: “DIENE ADVOCaat IS DAT IEMAND VAN EEN ANDERE PLANEET?”

DE ADVOCaat: WE STELLEN VAST:

I. Communicatie:

Zoals reeds aangehaald in de inleiding, hebben niet alleen mensen in armoede een probleem met de handelingen van de advocatuur. Een overgroot deel van de bevolking heeft moeite met het verstaan en begrijpen van wat de advocatuur heeft te zeggen.

“Rechtspraak is voor ons chinees.”

Mensen in armoede hebben vaak een hulpverlener nodig om te ontcijferen wat de advocaat heeft gezegd.

Groepsleden komen vaak af met BRIEVEN van advocaten. Vaak zijn deze brieven geschreven in een juridisch jargon, dat moeilijk verstaanbaar en verwarrend is.

“De te wijzen beschikking uitvoerbaar te horen verklaren bij voorraad, niettegenstaande alle verhaal, zonder borg en met uitsluiting van het vermogen tot kantonnement.”

...

“En omdat de betekenende partij het wetn, heb ik haar, zinde als sprekende voormeld, kopij gelaten van deze akte, zonodig onder gesloten omslag gelijkvormig de wet ingevolge artikel 38.”

...

“Huidig schrijven wordt u gericht onder voorbehoud van alle recht en zonder enige nadelige erkentenis.”

...

Hetzelfde geldt voor GESPREKKEN met de advocaat. Mensen zijn al wantrouwig wanneer ze naar de advocaat moeten gaan of met hen moeten telefoneren.

Bij telefonische gesprekken is er helemaal geen persoonlijk contact. Het moet ook vaak snel gaan en de advocaat heeft niet altijd het dossier voor zich liggen. Mensen in armoede durven niet te vragen om verduidelijking wanneer ze iets niet verstaan en via de telefoon kan de advocaat ook niet zien dat de beller iets niet verstaat.

Ook tijdens de gesprekken op kantoor durven mensen vaak niet te zeggen dat ze iets niet verstaan. Het gesprek gaat vaak zo vlug dat mensen maar ja knikken, zonder echt te weten wat er nu eigenlijk werd gezegd.

II. Procedures:

Alvorens een zaak voor de rechter komt, vinden er heel wat procedures plaats. Voor advocaten zijn deze procedures de normaalste gang van zaken. Mensen in armoede daarentegen zijn niet vertrouwd met deze procedures.

“Nu ben ik op de rol gezet. Wat wil dat dan zeggen, dat mijn zaak gaat voorkomen, dat ze al is afgehandeld, ...?”

III. Referentiekader:

Mensen in armoede en advocaten leven in een totaal verschillende wereld. Advocaten gaan uit van de vanzelfsprekendheid dat iedereen denkt vanuit hetzelfde referentiekader. Hun handelingskader verschilt vaak van dat van mensen in armoede. Dit kan soms leiden tot misverstanden en pijnlijke situaties.

“Ik moest dan van mijne advocaat allemaal papieren en documenten gaan zoeken. Die vergeet zeker dat ik thuis nog 3 klein kinderen heb rond lopen, dat wij ondertussen zijn moeten verhuizen omdat ons huis onbewoonbaar is verklaard en waarschijnlijk heb ik die papieren weer ergens weggestoken maar waar. Ondertussen moet ik voor den RVA en de VDAB ook nog vanalles doen. Ik heb maar 2 handen. En dan krijg ik te horen van diene advocaat dat ik niet wil meewerken. Ik zou wel eens van leven willen ruilen voor een week.”

Misverstanden en het niet bekend zijn met elkaars leefwereld, leiden vaak tot een vertroebelde situatie/ relatie tussen advocaat en cliënt.

ER IS NOOD AAN:

I. Betrokkenheid:

BETREK ONS mee in de zaak, zodat we niet het gevoel hebben dat er achter onze rug wordt gehandeld. Mensen hebben weinig contact met de advocaat. En wanneer ze hem dan eindelijk zien of horen, hebben ze vaak het gevoel dat er al stappen zijn ondernomen, waarvan ze niet op de hoogte werden gesteld.

Leg ons uit welke stappen allemaal ondernomen moeten worden en waarom.

“Elke brief die mijne advocaat (is het omdat dat gene pro deo is) opstuurt naar de tegenpartij daar krijg ik een kopie van. Ik versta dat dan wel niet goed, maar hij betreft mij er tenminste bij. Waarom kunnen ze dat niet allemaal doen, dat is toch maar een kleine moeite.”

II. Menselijkheid/ persoonlijkheid:

Wanneer we bij de advocaat komen, willen we op ons gemak worden gesteld. We willen gehoord worden als mens, niet als zaak. Wanneer er een goed **PERSOONLIJK CONTACT** is, zal dit de vertrouwensrelatie bevorderen en kan het wantrouwen doorbroken worden.

Iedere situatie is specifiek en uniek: behandel ons niet als zaak of nummer zoveel!

“Als je zegt dat je gaat bellen, doe dit dan ook.”

De gesprekken moeten geen uren duren, maar persoonlijkheid en menselijkheid kosten niets, een gesprek van mens tot mens.

“Ik krijg mijne advocaat nooit te pakken, als ik hem bel dan is hij er niet, heeft hij het te druk of zal hij me terugbellen. Ik zit in collectieve en ik wou eens horen of er een extra kon zijn voor de kerstdagen. Ik heb dan met iemand van Recht-Op ne mail gestuurd, dan kon hij antwoorden wanneer het hem paste. We zijn nu een maand verder en ik heb nog altijd niets gehoord. Zou hij diene mail niet gekregen hebben? Moet ik nu terugbellen of niet. Ik weet het allemaal niet meer en eigenlijk durf ik ook niet meer bellen, misschien is hij boos omdat ik nen extra gevraagd heb.”

III. Opleiding:

In de opleiding rechten zou een verplicht vak “sociale diversiteit” moeten komen, waarin aandacht wordt besteed aan een aantal kansengroepen, waarbij er aandacht wordt geschonken aan de binnenkant/ psychologische kant. Hoe omgaan met mensen in de dagdagelijkse praktijk. Empowerment kan hier als kader dienen.

IV. Begeleiding/ ondersteuning:

Mensen in armoede hebben veel angst voor het gerecht. Het is belangrijk om SAMEN DE ZAAK VOOR TE BEREIDEN, zodat de cliënt weet wat hem te wachten staat wanneer hij voor de rechter komt. Dit kan al veel pijnlijke momenten besparen tijdens de zitting. Doe dit als advocaat pro actief en niet enkel voor die cliënten die erom vragen.

Wij vragen ook om gebruik te maken van BEGRIJPBARE EN MENSELIJKE TAAL.

Verduidelijk de juridische begrippen en handelingen.

DE PRODEOADVOCaat:

Eindelijk is het zover. Er is me een pro deo advocaat toegewezen. Dat wil zeggen dat ik gratis en voor niks geholpen word.

Dat heeft nogal wat voeten in de aarde gehad zene. Ze vroegen me zelfs of ik in het bezit was van een eigendom. Ik zei hen dat ik al jaren in een sociale woning woon die eigenlijk te klein is voor mij en mijn kinderen. Het leek wel of ze me niet geloofden. Om dit te bewijzen moest ik een kopie van mijn huurcontract binnen brengen. Dat kwam dan bij in het dossier. Alles moesten ze weten. Mijn inkomen, schulden, gezinssamenstelling enz. Er leek geen einde aan te komen.

De deurwaarder was geweest en had alles opgeschreven. Als ik niet betaalde, zou alles aangeslagen worden. Dat heb ik hen ook verteld. Er was niets aan te doen zeiden ze. Eerst moest gezien worden of ik recht had op een pro deo en dan zou me iemand toegewezen worden. Zo gingen die dingen. Dat was het verloop.

Vandaag, tien uur, heb ik mijn eerste afspraak. Ik hoop dat ik er op tijd geraak. Het is niet bij de deur. Een tram, een bus en dan nog een eind te voet.

Kwart over tien. Ik ben er. Ik ben anderhalf uur onderweg geweest. Ik hoop maar dat zij gewacht heeft.

Bijna elf uur. Ik zit in de wachtzaal. Zouden ze me vergeten zijn?

Ik vraag het aan de secretaresse.

'Nee, het is wat langer uitgelopen dan verwacht. U zal nog wat geduld moeten hebben.'

Half twaalf.

'Mevr. Peeters?'

'Ja, dat ben ik.'

'U mag binnen komen.'

Twaalf uur. Ik ben er vanaf. Ik heb alles verteld. Ik moest wel. Ze vroeg me om heel duidelijk en gedetailleerd te beschrijven wat de problemen waren.

Ik had geen zin om alweer hetzelfde verhaal aan een wildvreemde vertellen. Ik word er ziek van.

Ze ging zien wat ze voor me kon doen en zou me daarover schriftelijk op de hoogte brengen.

En, als ze nog iets nodig had, zou ze me dit met een schrijven laten weten.

Dat was het dan. Ik ben benieuwd wanneer ik iets van haar hoor. Ik heb er geen vertrouwen in. Maar ja, ik moet wel hé. Ik heb geen keuze. Ik mag blij zijn dat ik gratis en voor niks geholpen word.

A. WE STELLEN VAST:

I. Vrije keuze:

In het verleden werden reeds een aantal maatregelen getroffen om een betere rechtsbescherming te bieden voor mensen die niet over voldoende middelen beschikken, zoals bijvoorbeeld mensen in armoede. Zo ook de mogelijkheid om een advocaat naar keuze te contacteren met de vraag of hij uw zaak pro deo wenst te verdedigen.

In theorie is dit een heel goed en nobel initiatief. De praktijk toont echter een ander beeld.

“Toen ik een advocaat nodig had, wilde ik het liefst een vrouw. Ik heb dan met iemand van Recht-Op een lijst van het internet gehaald met allemaal namen van advocaten die mijn zaak konden verdedigen. We hebben alle vrouwen opgebeld en er was er geen één die pro deo wilde werken.”

II. Een pro deo advocaat is een recht, geen gunst:

“Ik stel me dikwijls de vraag, zou die advocaat hetzelfde doen wanneer ik veel geld had om te betalen?”

“We hebben de indruk dat de advocaten die zich opgeven voor pro deo zich vaak verplicht voelen om zaken pro deo te doen of ze zien het als een gunst. Hun manier om een goede daad te doen. Pas op er zijn er ook goeie bij.”

“We zijn altijd afhankelijk van de goodwill van de advocaat. We betalen hem ook niet”

III. Startersjob:

Veel pro deo advocaten zijn jonge advocaten of stagiaires. Dit houdt een kans en risico tegelijkertijd in. Aan de ene kant zijn ze jong en gedreven, beschikken ze over de meest actuele kennis en hebben ze minder zaken waardoor ze meer tijd kunnen investeren in elke zaak. Aan de andere kant missen ze de ervaring, pro deo zaken zijn vaak ingewikkeld met meerdere problemen die door elkaar lopen, ... wat meer ervaring en specialisatie vereist.

IV. Een gekregen paard mag je niet in de bek kijken:

“Mensen in armoede durven niet klagen of eisen, maar zijn dikwijls wel kwaad en verontwaardigd.”

Klantvriendelijkheid mag niet alleen afhangen van het honorarium.

V. Onbekendheid:

Parate kennis over armoede en andere achtergestelde groepen is beperkt. In de opleiding rechten zitten geen cursussen zoals sociale diversiteit, sociale omgang, ... het sociale aspect in de opleiding is onvoldoende uitgewerkt in de opleiding.

B. ER IS NOOD AAN:

I. Profiel/ bekwaamheidsvereisten/ Omschrijven van een duidelijkere maatschappelijke opdracht :

Elke advocaat kan pro deo werken, dit maakt dat sommige advocaten met de verkeerde ingesteldheid beginnen aan deze taak. Wij zijn voorstander van het uitwerken van een aantal bekwaamheidsvereisten, waaronder het volgen van een extra opleiding, aanduiden van een advocaat die bekwaam is binnen een bepaalde rechtstak, ...

II. (verplichte) Vorming/ opleiding:

Een vorming sociale diversiteit waarin aandacht wordt besteed aan armoede, sociale diversiteit, empowerment, ... zou een hele stap vooruit zijn. De kennis over armoede blijft een middenklasse denken. Er wordt nog teveel vertrokken vanuit het individueel schuldmodel.

III. Opwaardering van de pro deo advocaten:

Pro deo advocaten garanderen mee de ‘rechtsgelijkheid’ in ons maatschappelijk bestel en dit is één van de hoekstenen van onze democratische samenleving.

Deze maatschappelijke opdracht verdient enerzijds de nodige erkenning (financieel, ...), maar anderzijds de nodige opvolging. Garandeert dit systeem de ‘rechtsgelijkheid’?

Welke instantie houdt hierop toezicht? Worden de cliënten hierin bevroegd of betrokken?

IV. Ondersteuning van de jonge advocaten door de patrons:

De stagiaires die wij horen of die groepsleden krijgen toegewezen als pro deo geven de bovenvernoemde hiaten aan (startersjob). Ze vragen om meer ondersteuning, om meer opvolging, ...

V. Controle en opvolging van pro deo's door bureau:

DE RECHTER: "ZIT DIE EIGENLIJK WEL MET ONS IN?"

Mijn zaak is voorgekomen. Mijn advocate had me gezegd dat ik het best aanwezig kon zijn. 'Kwestie van een goeie indruk te maken.'

De rechter zou anders misschien denken dat ik er niet van wakker lag.

Dus, voor die goede indruk was ik gisteren aanwezig. Elf uur. Stipt op tijd.

En ik maar wachten op mijn advocate. Een half uur later dan afgesproken was ze er dan eindelijk.

Ik wist me geen raad en nog minder wist ik welke houding ik moest aannemen.

Eindelijk was het dan zover.

'De zaak Mevr. Peeters.'

Het werd een onderonsje tussen mijn advocate en de rechter. Ik werd genegeerd alsof het niet over mij ging. Het leek wel alsof zij het allemaal al wisten.

Er werd gesproken in een taal die ik niet verstond. Ik durfde niet eens te vragen of ze me konden uitleggen wat ze bedoelden.

Ongeveer een kwartier later was het afgelopen.

Volgens mij staan we nog geen stap verder.

Mijn advocate heeft me gezegd dat het nu wachten is op een uitspraak. Ze wist niet juist welke termijn ze daar moest op plakken. Enkele weken tot een paar maanden, dacht ze.

Ze zal me opnieuw contacteren wanneer ze bericht heeft ontvangen over het verdere verloop.

'Zou die rechter me gezien hebben als ik had gehuild of geroepen dat ik het niet meer aankon?'

Ik weet het niet. Ik weet niet wat hij van me wil.

Ik voel me daar geen mens maar een nummer.

A. WE STELLEN VAST:**I. De rechter moet ieder zijn rechten garanderen:**

Dit staat mooi op papier, maar lijkt voor mensen in armoede ver af te staan van de werkelijkheid.

Er bestaat een grote kloof tussen de leefwereld van mensen in armoede en het gerechtelijk apparaat. Klassejustitie is nog steeds een feit. Heeft de rechter ook niet de opdracht om na te gaan of binnen 'rechtspleging' ieders rechten worden gegarandeerd?

II. Ivoren toren:

"Rechters lijken wel hoge heren die op ons neerkijken"

III. Procedures:

"Mijn echtscheiding dat blijft maar duren, ik zou willen dat ik er morgen een punt kon achter zetten."

De procedures dienen gevolgd te worden, maar dit maakt dat zaken soms lang kunnen aanslepen. De te volgen stappen zijn voor mensen in armoede niet altijd duidelijk. Mensen moeten hierover geïnformeerd worden. Ook de rechter heeft hierin een opdracht.

IV. Ze gaan uit van de feiten in het dossier:

“Ik moest voorkomen op 't vredegerecht omdat ik mijn huishuur niet wilde betalen. Ik vraag al meer dan een jaar aan den huisbaas om die lek in het dak te aken, maar die vertikt het. Ik ben dan gestopt met het betalen van mijn huishuur. (als ik geld had voor de waarborg voor een nieuw appartement dan was ik al lang verhuisd) ik heb nu al 4 maanden niet betaald. De rechter gaf me geen keus ik moest betalen of ik stond op straat. Ik had nen brief moeten schrijven of zelf naar de rechtbank moeten stappen voor dat dak, zei de rechter.”

V. De rechter ziet de persoon voor de eerste keer op de zitting:

“Vaak hebben de rechters al een oordeel klaar over ons en is hun beslissing al genomen op basis van hoe dat we eruit zien. “

B. ER IS NOOD AAN:

I. Opleiding/ verbreding van hun kennis:

Mensen in armoede zijn afhankelijk van de rechters om hun rechten te laten gelden.

Meer kennis over armoede is voor hen dan ook van groot belang.

Rechters moeten zich bewust zijn dat het opkomen voor je rechten niet voor iedereen zo vanzelfsprekend is. Ook binnen justitie zijn er verschillende uitsluitingsmechanismen aanwezig.

II. Verstaanbaar en menselijk:

Er is nood aan een rechter die luistert naar het verhaal van de cliënt.

“We willen er niet voor spek en bonen bij zitten terwijl de advocaat het woord neemt. “

We willen een rechter die ons ziet als persoon en niet als een dossier of een zaak. Niet alleen aandacht voor de feiten, maar ook voor de gevoelens aub.

“Het gaat over ons en ons leven, waarom is een rechter hier zo kil en afstandelijk.”

■ De inrichtende machten: “kunnen de politiciers hier ook iets aan doen?”

‘De wet zegt, de wet zegt, ik snap niets van heel die wet.’

Hoe kan die wet nu weten wat goed voor mij is? Is het dat waar ik zo lang heb op moeten wachten?

Ik durf mijn advocate nauwelijks om uitleg te vragen. Ze moet wel denken dat ik dom ben. Voor zover ze dat al niet denkt.

Ze zegt me dat de wetgever de wet heeft bepaald en dat ze daar heel lang over hebben nagedacht. Er wordt niet over één nacht ijs gegaan vooraleer een wet wordt goedgekeurd.

‘Ja, en dan? Wil dat dan zeggen dat ze rekening hebben gehouden met mijn situatie?’
Ik geloof er niets van.

*Trouwens, ik ken die wet niet eens. En wie is die wetgever?
Ik heb die wetgever nog nooit gezien. Ik vraag me af of ik contact kan opnemen.*

*'Nee', zegt mijn advocate.
'Mevr. Peeters, het spijt me, je zal je moeten neerleggen bij de uitspraak.'*

Ik weet zeker dat ik ooit eens een wet zal maken. Een aparte wet met gevoelens die rekening houdt met ieders persoonlijke situatie. Een wet die zegt dat er ook gepraat moet worden en vooral geluisterd!

A. WE STELLEN VAST:

Zowel de wetgevende, de uitvoerende als de rechterlijke macht moeten de rechten van iedere burger garanderen, maar tot op heden gaan er nog te vaak bepaalde goed bedoelde initiatieven de mist in. Er worden soms beslissingen genomen ten behoeve van mensen in armoede of andere kansengroepen, zonder eerst te rade te gaan bij de doelgroepen waardoor de mensen voor wie ze bedoeld zijn er geen gebruik van kunnen maken.

Voorbeeld: een aantal jaren geleden kregen mensen die het financieel niet breed hadden een verwarmingstoelagie voor stookolie. Wat bleek de meeste mensen in armoede in Antwerpen, verwarmden niet op stookolie. Mensen die wel stookolie verstookten, huurden een woning, waardoor de premie bij de huisbaas terecht kwam.

B. ER IS NOOD AAN:

I. Procedures vereenvoudigen:

De regeling rond de betekening. Zorg ervoor dat er sprake is van uniformiteit met betrekking tot de procedures over de verschillende bevoegdheidsdomeinen heen. Niet in elk gerechtelijk arrondissement dient de betekening betaald te worden.

De procedure voor het aanvragen van een pro deo advocaat. Kan er geen systeem ontwikkeld worden waardoor bepaalde papieren niet steeds opnieuw dienen verzameld te worden door de cliënt.

II. Verouderde/ discriminerende wetten schrappen:

III. Wie is wie, wie doet wat en wie is verantwoordelijk voor wat:

De pro deo advocaat. We denken dat dit systeem nog verder verfijnd dient te worden. Het toekennen van een pro deo op zich stellen we niet in vraag, wel denken we dat er nog werk aan de winkel is bij de opleiding, vorming en opvolging. De wetgever dient hieraan de nodige aandacht te besteden.

IV. Dialoog:

Er worden wel maatregelen getroffen ten voordele van mensen in armoede, maar goed bedoelde maatregelen werken in de praktijk niet altijd zoals het zou moeten. Wanneer er nieuwe maatregelen moeten genomen worden is het zinvol om eerst rond de tafel te zitten met de betrokken doelgroep. Zo kan men vertrekken vanuit effectiviteit en niet vanuit een gunstenregeling.

'Ne goeie morgen, met advocate Marleen Verelst. Kan ik Frieda spreken alstublieft?'

'Daar spreekt u mee.'

'Frieda, ik heb goed nieuws voor je en dat wil ik je persoonlijk vertellen. Je zit niet meer op de rol en dit betekent dat je zaak voor komt. Je geduld wordt eindelijk beloond en daar ben ik blij voor.'

Ik voel me van mijn melk. Ik heb zo uitgekeken naar dit moment en nu weet ik niet wat ik moet denken of verwachten.

'Frieda, ben je er nog?'

In mijn verwarring was ik haar bijna vergeten.

'Ja', zeg ik en hoor haar vriendelijke stem die me vertelt dat ze hoopt op een rechtvaardige uitspraak waardoor ik een nieuwe start kan maken. Op dinsdag 15 mei, dus binnen vijftien dagen, word ik op de rechtbank verwacht. Vandaag doet ze de brief op de post waarin alles staat vermeld. En ja, natuurlijk zal ze er zijn om de rechter alles te vertellen.

Marleen is mijn pro-deo advocate. Ze doet alles gratis en voor niks en dat komt omdat ik geen geld heb om een 'echte' advocaat te betalen. Afijn, Marleen is ook een 'echte' zene! Daarbij komt nog dat ze altijd vriendelijk is en al mijn vragen beantwoordt. Ze begrijpt wat ik bedoel en probeert me steeds zo goed mogelijk te helpen. Ze doet haar job graag, heeft ze me verteld, en daar ben ik haar dankbaar voor.

Vroeger dacht ik dat je met geld alles kon kopen en dat ik dan au sérieux zou genomen worden. Nu weet ik dat het anders kan.

Het is ook niet altijd even makkelijk en dat weet ze. Ik sta er tenslotte alleen voor. Op mijn familie kan ik niet rekenen. Ik ken ze zelfs amper. Mijn moeder is eruit getrokken toen ik vijf jaar was. Mijn vader kon de situatie niet aan en dan ben ik in een instelling geplaatst.

'Als je nog vragen hebt, mag je me gerust opbellen hé. Je kan me elke dag bereiken tussen tien en twaalf uur.' En als je nu nog vragen hebt?

Ik denk bij mezelf dat ik eigenlijk niet goed weet hoe ik me moet kleden. Moet ik chique zijn of gewoontjes? Wat doe ik met mijn haren? Ik moet dringend naar de kapper maar heb er geen geld voor.

Ik vraag het haar. Ze stelt voor dat ik iets aandoe waar ik me gemakkelijk in voel en waardoor ik zelfzeker overkom. Ze vindt mijn haren mooi en stelt voor van ze eventueel op te steken. 'Daar sta je zo prachtig mee.' Lachend vertelt ze me dat ik veel mooier zal zijn dan zij in dat zwarte pak. 'Een toga noemen ze zoiets.'

'Ja, het lijkt wel op een begrafenis. Ik heb dat al eens gezien op tv. maar nog nooit in 't echt.' Ze vertelt me dat ze er vaak van droomt met gewone kleren op de rechtbank te komen zodat ze gezien wordt als mens. Tenslotte is ze dat. Een 'gewone' mens.

'Zo, ik ga nu verder werken. Ik hoop dat ik je gerust heb kunnen stellen en je weet dat je mag bellen hé. Nog veel succes in alles wat je doet en tot binnen vijftien dagen. Tenzij je nog vragen hebt. Dan bel je maar.'

Ik neem een tas koffie en onderwijl denk ik dat ik zin heb om Els op te bellen. Ze werkt op de juridische dienst van het OCMW. Ze is sociaal assistente of juriste. Dat weet ik niet zo goed. Het allerbelangrijkste is dat ze een diploma heeft. Ze steunt me en maakt me wegwijs doorheen die papieren wereld waar ik vaak niets van begrijp. Al die moeilijke woorden. Je moet maar weten wat ze daarmee bedoelen. Ik voel me dan zo machteloos en dom. Els zegt me dat het normaal is dat ik die 'taal' niet begrijp. Dat het een vreemde materie is die enkel de mensen uit die wereld begrijpen. Dat zij ook vaak een brief tot drie maal toe leest en woorden opzoekt in de woordenboek of raad vraagt bij een ander. Ze zegt me dat het sowieso niet te begrijpen is voor mensen die niet dat soort scholing hebben. En dat is waar. Ze hebben me in het Bijzonder Onderwijs gestopt en daar zijn ze al helemaal niet bezig met een rechtstaaltje.

Sommige woorden staan zelfs niet in de woordenboek. 'Wederpartij': niet te vinden. Splits het op en dan vind je: weder: het weer, partij: een gedeelte van iets. 'Versta jij het dan?' Ik alvast niet.

Toen ik in de problemen kwam met van alles en nog wat ben ik naar het OCMW gestapt. Maria, die van Kind en Gezin had me overtuigd er naar toe te gaan. Ze wist dat ze daar naar je luisteren en samen een uitweg zoeken. 'Soms kan je de dingen niet alleen aan en dan moet je hulp gaan zoeken. 'Ja, dat is Maria, zo eerlijk als goud en met het hart op de juiste plaats. Ze straalt een warmte uit als van een moeder die je nooit in de steek laat.'

Omdat ik niet durfde te bellen naar dat OCMW heeft Maria gebeld. Ik zat erbij en hoorde haar alles zeggen. Het klopte van naaldje tot draadje. Ze kent mijn problemen. Ik mocht in dezelfde week nog op afspraak komen.

Ik moet zeggen dat ik er met een klein hartje naar toe ben gestapt. Ik was er niet gerust in. 'En als ze me nu maar niet te lang laten wachten, en als ze nu maar geen te moeilijke vragen stellen, en als ze nu maar niet zeggen dat het allemaal mijn schuld is en ze me niet kunnen helpen.'

Ik moest niet lang wachten, er werd naar mij geluisterd, ik voelde me begrepen en kreeg Els toegewezen. Ze heeft gestudeerd als sociaal assistente of juriste. Dat weet ik niet zo goed. Maar dat is niet belangrijk. Ze heeft een diploma en daar gaat het om. Het klikte direct tussen ons en ik kreeg de hulp die ik nodig had.

Ondertussen heb ik haar al zowat heel mijn leven verteld en samen met haar slaagde ik erin de nodige documenten aan mijn advocate te bezorgen. Het éne papier moest ik daar gaan vragen en het andere dan weer op een andere plaats. Maar het lukte allemaal. Alleen of met Els.

Vandaag is het dan zover. Om tien uur word ik op de rechtbank verwacht. Mijn twee oudste kinderen zijn naar school vertrokken en voor mijn jongste zoon komt er iemand van de kinderoppas. Het is een dienst die verbonden is aan het OCMW voor mensen die geen opvang vinden voor hun kind en dringend ergens moeten zijn. En, je betaalt niet veel zene. Het wordt berekend op je inkomen.

Om het kwartier vertrekt er een bus op 500 meter van mijn appartement. Ze stopt vlak aan het justitiepaleis.

Ik kan met een gerust gevoel de deur uit. Alles is geregeld, alles is in orde. Mijn haren heb ik opgestoken.

Ruim op tijd kom ik toe. -Als ik nu maar vind waar ik moet zijn! Ik ben zenuwachtig en bang. Het hoeveelste verdiep was het alweer?- Voor de zoveelste keer kijk ik op de brief die ik voor alle zekerheid heb meegenomen. Een vriendelijke man komt naar me toe.

'Kan ik u helpen?'

'Ja', zeg ik en ik geef hem de brief.

'Ik zal met je meegaan want als je hier voor de eerste keer komt dan loop je al wel eens verloren. Maar daarvoor zijn wij hier hé.'

'Dat is heel vriendelijk.'

Hij brengt me waar ik moet zijn en wenst me veel succes.

Mijn advocate is er al. In het zwart. Ik moet er bijna om lachen. Gelukkig heb ik haar herkend. Ik ben blij haar te zien.

Ze geeft me een hand en vraagt me hoe ik me voel. Het zal vlug voorbij zijn, zegt ze me. Het is bijna tien uur en de rechter gaat zo dadelijk beginnen met onze zaak.

'Kom, ga maar met me mee. Ga hier maar naast mij zitten.'

*Ik kijk op mijn klok. Vijf over tien. Ik hoor mijn naam en weet dat mijn zaak nu is geopend.
'Ga maar mee.'*

Ik volg mijn advocate tot voor de tafel waarachter de rechter zit. Hij staat recht en kijkt me vriendelijk aan, geeft me een hand en zegt dat ik mag gaan zitten.

Mijn advocate begint te vertellen en de rechter luistert aandachtig.

'Amai, wat een geheugen.'

'Hoe kan ze dat allemaal onthouden?'

Ik sta er versteld van.

'Zou ze niet vergeten te zeggen dat...'

'Neen, ze vergeet het niet.'

En dan kijkt de rechter me aan.

'Frieda, is er nog iets dat je advocate vergeten is en dat jij wil zeggen?'

'Ja', zeg ik, 'ja, maar ik weet niet wat.'

'Dat geeft niet, ik denk dat ik genoeg weet. We gaan de best mogelijke oplossing voor je zoeken.'

De wekker maakt me wakker uit een diepe slaap. Ik schrik.

'Help, waar ben ik? Wat gaan ze met me doen? Wat gaan ze beslissen? Hoe lang moet ik nog wachten?'

Ik voel me ellendig en wens maar één ding. Slapen, vergeten; wakker worden en me niets meer herinneren.

Maar liever nog zou ik wakker worden wetende dat mijn droom geen droom is maar werkelijkheid.

BESLUIT

In dit besluit vatten we kort nog even samen, wat u doorheen het dossier uitgebreid heeft kunnen lezen.

Bij het nalezen van het dossier en het trachten te formuleren van een kort en bondig besluit kwamen we tot de vaststelling dat S. Parmentier reeds een aantal stellingen formuleerde, die perfect aansluiten bij onze bevindingen. Het leek ons dan ook gepast om deze bevindingen integraal over te nemen. Het gaat over de ervaringen van mensen die het recht niet zien als een partner, maar eerder als een uitsluiter.

Een andere vaststelling die we hebben gedaan doorheen het groepsproces is het fundamenteel wantrouwen dat veel mensen hebben in het justitiële apparaat. We willen dan ook nog even benadrukken dat een eerste stap in de goede richting zou zijn, wanneer er gewerkt kan worden aan het herstellen van dit wantrouwen. Dit zou reeds een eerste stap kunnen zijn dat ervoor kan zorgen dat justitie op termijn door de cliënten ervan wordt gezien als een partner.

HET JUSTITIEEL APPARAAT WORDT ERVAREN ALS EEN UITSLUITER IN PLAATS VAN EEN PARTNER: ³³

Rechtshulp omvat een gediversifieerd aanbod aan diensten, verstrekt door verschillende types dienstverleners

De omvang van de dienstverlening is zeer gevarieerd. Vanuit sociaal-wetenschappelijk oogpunt wordt rechtshulp als volgt omschreven:

“het verlenen van diensten in probleem- of conflictsituaties die met behulp van rechtsregels en/ of juridische procedures kunnen behandeld worden.”

Onder deze noemer schuilt een veelheid aan activiteiten:

- Informatie:
Eenvoudige en algemene uitleg over wetgeving en recht, rechten en plichten.
- Adviesverlening:
Raadgevingen verstrekken in een concreet geval door het afwegen van alternatieve oplossingen en de ontwikkeling van een strategie voor de oplossing van het probleem.
- Doorverwijzing:
Naar een andere dienst die meer kennis heeft over het gestelde probleem.
- Praktische service:
Zoals formulieren invullen, brieven schrijven, instanties contacteren, ...
- Organisatie van het geschil:
Het probleem in een juridische vorm gieten om huidige moeilijkheden op te lossen en toekomstige problemen te vermijden, eventueel met inbegrip van bemiddeling en onderhandeling.
- Regeling van de toegang tot de procesbijstand:
Kiezen of toegewezen krijgen van een advocaat.
- Procesbijstand zelf:
De mobilisering van de nodige juridische middelen om een gerechtelijke procedure te voeren.

³³ S. Parmentier, Kansarmoede en rechtshulp. Enkele concrete uitdagingen op de drempel van de volgende eeuw, in Arm Recht? Kansarmoede en recht. Editor: CBR, MAKLU Antwerpen-Appeldoorn, 1997, tot p. 445, gebruikt: 108-112.

Niet alleen is de omvang van de rechtshulp veel breder dan vaak wordt aangenomen, een groot gedeelte van deze dienstverlening gebeurt buiten de advocatuur. Er is sinds de jaren 70 een ruim netwerk van diensten en organisaties die elk vanuit hun eigen invalshoek, een ruim aanbod aan rechtshulp hebben ontwikkeld. Deze sector van rechtshulp omvat OCMW, huurdersbonden, ...

Het rechtsaanbod is een zaak voor elke burger, maar de aanpak van armoede vereist specifieke accenten

Rechtshulp garandeert een adequate toegang tot een gespecialiseerde instantie die juridische informatie en advies kan verstrekken over rechten en plichten. De specifieke accenten dienen rekening te houden met het eigen sociaal- economisch en cultureel profiel van kansengroepen als zodanig, alsmede met hun verschillende noden inzake rechtshulp.

Het bestaande rechtsaanbod is onvoldoende aangepast aan de kenmerken van mensen in armoede

De relatie tussen armoede en recht is problematisch: *“Een flinke stap vooruit zou reeds gezet zijn als ze bij juristen het besef deden rijzen dat verdere uitdieping van die problematiek van vitaal belang is voor de geloofwaardigheid van het recht en geen zaak is van vrijblijvende nieuwsgierigheid.”*³¹

Er bestaat een mentale afstand tussen de wereld van de rechtshulpverleners en deze van mensen in armoede. Deze afstand is ondermeer het gevolg van de verschillende sociale achtergrond van beide partijen. Dit bemoeilijkt vaak de communicatie. Bovendien is er sprake van een gebrek aan oriëntatie naar de doelgroep van de dienstverlening. Er is met andere woorden een gebrek aan consument-geörienteerde dienstverlening in de sectoren van de rechtshulp. Een consument-vriendelijke benadering zou vereisen dat het bestaande rechtshulpaanbod verder wordt aangepast aan de kenmerken van mensen in armoede.

Hieruit volgen de 5 B's³². Deze zijn minimumvereisten waaraan een efficiënte rechtshulp zou moeten voldoen:

- Bereikbaarheid van de rechtshulp;
- Beschikbaarheid van de rechtshulpverstrekker;
- Betaalbaarheid van rechtshulp;
- Bruikbaarheid van de rechtshulp;
- Begrijpbaarheid van de dienstverlening

³¹ Tanghe F., “Ons recht en de armen: (niet eens) een verstandhuwelijk in Recht en armoede cahier 9, ed F. Tanghe, Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen, 1990, p. 5-17, tot p. 241

³² X., Justitiehuisen luchtkastelen? Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp, vzw Recht-Op, 2001, Antwerpen, p. 23-24.

Naar aanleiding van één van de vorige thema's, werd er door Recht-Op nog een belangrijke 6de B toegevoegd:

- **BETROUWBAARHEID.**

Betrouwbaarheid vormt de vertrekbasis voor een professionele relatie. Pas wanneer mensen in armoede het gevoel hebben dat ze de hulpverlener kunnen vertrouwen, kan de relatie en de weg die samen dient gegaan te worden, van start gaan.

->het bestaande rechtshulpaanbod dient verbijzonderd te worden naar de noden van de doelgroep en dit vanuit het perspectief van een consument-vriendelijke oriëntatie. Er is voor mensen in armoede nood aan een integrale benadering en niet aan het opsplitsen van de problemen in compartimenten. Dit veronderstelt een relatie van continuïteit en vertrouwen met de verstrekker van de rechtshulp en vraagt tevens een voortdurende en creatieve verdieping van de bestaande initiatieven.

MENSEN IN ARMOEDE HEBBEN GEEN GELOOF, GEEN VERTROUWEN:

Bij het zoeken naar een nieuw thema, koos de groep resoluut voor het thema justitie. Zij vertrokken vanuit het geloof dat justitie een uitsluiter is. Dat ze allerlei handelingen en kaders hanteren die maken dat mensen in armoede worden uitgesloten. Jammer genoeg is dit gevoel bevestigd bij het uitwerken van het thema.

Het is doorheen het dossier gebleken dat mensen in armoede de justitiewereld ervaren als iets waar ze geen vertrouwen en geloof in mogen of kunnen hebben.

Mensen in armoede hebben nog sterker het gevoel 'hoe hou ik me buiten justitie', dan 'hoe vind ik toegang tot justitie'.

De stap zetten naar het justitieel apparaat is voor mensen in armoede vaak de laatste stap. Een stap die ze zetten met veel wantrouwen en angst voor verlies van controle over hun zaak. Ze hopen dan ook iemand tegen te komen die ze kunnen vertrouwen, iemand die relationeel gelijkwaardig is. Wat mensen in armoede het meest erg vinden in de relatie met een gerechtelijke actor is nu net de relationele ongelijkheid. De groepsleden wijzen op het belang van gelijkwaardigheid op relationeel niveau. Mensen in armoede gaan gemakkelijker op weg met iemand die zich ook als mens durft op te stellen. Relationele gelijkwaardigheid wordt gerealiseerd door een positieve basishouding, gebaseerd op respect, presentatie, het krachtenperspectief en partnerschap.³⁴

Inhoudelijk verwachten ze dat de justitiële actor een wegwijzer is die hen aan hun rechten kan laten komen, ze willen een gespecialiseerd iemand, iemand die weet waar hij mee bezig is, iemand die er SAMEN met hen voor gaat.

Wat niet in twijfel wordt getrokken is de inhoudelijke ongelijkheid, die gebaseerd is op de deskundigheid en op de positie van de gerechtelijke actor. Dit is juist de reden dat mensen een beroep doen op hen.

³⁴ K. Driessens en T. Van Regenmortel, Bind-Kracht in armoede, boek 1. Leefwereld en hulpverlening, Lannoo Campus, Leuven, 2006, tot p. 356 p. 324.

BIJLAGE: VOORSTELLING RECHT-OP

Vzw Recht-Op is een erkende vereniging waar armen het woord nemen. Recht-Op vzw wordt gesubsidieerd door zowel de Stad Antwerpen als door de Vlaamse regering. We stimuleren het onderhandelingsproces tussen mensen in armoede, de samenleving en de overheid (zowel op het stedelijk, Vlaams en federaal niveau). Mensen in armoede komen samen in groep om te werken aan structurele veranderingen die hun levenskwaliteit verhogen.

We willen dat mensen meer greep krijgen op hun eigen leven.

Voor ons kan armoede niet enkel herleid worden tot een individueel probleem.

Het gaat om een maatschappelijk probleem.

Het heeft te maken met de manier waarop deze maatschappij functioneert en tegelijk uitsluit. Dit maken we bespreekbaar.

Mensen in armoede zijn voor ons essentiële gesprekspartners, waarbij hun deskundigheid over het leven in armoede het vertrekpunt is. Het zijn deze ervaringen die we bundelen en die we op een constructieve manier, via de groepswerking, inbrengen in het maatschappelijk debat. Zo sensibiliseren we de samenleving.

We werken momenteel in drie wijken van de stad Antwerpen. Er is een groep actief op Dam/ Schijnpoort, 't Kiel en Borgerhout.

Recht-Op is actief binnen het Antwerps Platform Generatie-Armen en het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen en neemt deel aan de vergaderingen van de Verenigingen Partners voor de opvolging van het Algemeen Verslag over de armoede. Recht-Op is partner in het samenwerkingsverband Bind-Kracht. Met Bind-Kracht bieden we een kwaliteitsverbetering voor de hulpverlening aan mensen in armoede.

De werking van Recht-Op is gebaseerd op volgende pijlers:

GROEPSWERKING:

De groep komt om de veertien dagen samen en er wordt gewerkt rond een thema dat ze zelf kiezen. Gedurende een tweetal jaren wordt dit thema onder de loep genomen.

Ervaringen, knelpunten, verbeteringsvoorstellen, ... worden besproken.

Na dit proces wordt alles gebundeld in een dossier. Hiermee wordt naar de beleidsverantwoordelijken en belangrijke derden gegaan, met als doel de dialoog op gang te brengen en structurele veranderingen door te voeren.

INDIVIDUELE ONDERSTEUNING:

De groepsleden en hun gezinnen kunnen bij Recht-Op ook terecht voor ondersteuning bij individuele problemen over alle levensdomeinen heen. Maatzorg en vertrekken vanuit het krachtenperspectief zijn hierbij de gehanteerde methodieken. Er wordt actief toegeleid naar bestaande hulpverleningsdiensten. Het doel ligt in het vergroten van de onafhankelijkheid en de zelfredzaamheid.

Financiële en materiële ondersteuning van gezinnen is geen taak van de individuele ondersteuning.

VORMING EN SENSIBILISERING:

Vorming wordt gegeven, aansluitend op het thema van de groepswerking, aan hulpverleners en diensten waar mensen die in armoede leven, regelmatig gebruik van maken.

In de pers kaarten we regelmatig aan wat het betekent om in armoede te leven en op welke manier de samenleving, mensen in armoede uitsluit.

NETWERKVERBREDING:

Via de methodiek van Een Paar Apart worden de sociale netwerken van mensen in armoede verruimd. Het project heeft enerzijds gekozen voor cultuur als instap. De cultuurcafés op het Kiel en in Borgerhout zijn ontmoetingsplaatsen voor mensen in armoede en niet armen. In duo beslissen ze aan welke culturele activiteit ze willen deelnemen.

Anderzijds kiezen ze voor ICT als instap in het project Aangen@me kennismaking op het Kiel.

BIBLIOGRAFIE

- B. Hubeau*, de sociale grondrechten na een decennium: hefboom of toekomstdroom in de uitsluiting van sociale uitsluiting? In jaarboek 2003 armoede en sociale uitsluiting, uitgeverij ACCO, Leuven; 2003, red. J. Vranken, K. De Boyser en D. Dierckx, tot p517.
-
- Bind-kracht in armoede. Boek 1 leefwereld en hulpverlening. *K. Driessens en T. van Regenmortel*, p. 323 van 356, uitgeverij Lannoo Campus, 2006.
-
- C. Van Huffel*, Armoede en rechtstoegankelijkheid, armoede van de rechtstoegankelijkheid in recht en armoede, cahier 9, ed F. Tanghe, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1990, tot p. 241, artikel: 113-127.
-
- Centrum voor Beroepsvervolmaking in de rechten, arm Recht? Kansarmoede en recht, Antwerpen, Appeldoorn en Leuven, *Maklu en Garant*, 1997
-
- E. MAES en J. PUT*, "Armoede en vrijheidsberoving: een vicieuze cirkel?", in Jaarboek Armoede en sociale uitsluiting 2003, Leuven, ACCO, 2003, 204.
-
- J. Vranken en D. Geldof*, Jaarboek armoede en sociale uitsluiting 1991, ACCO; Leuven/ Amersfoort, 1991, tot p. 211.
-
- J.vranken, D. geldof en G. Van Menxel*, jaarboek armoede en sociale uitsluiting 1995, tot p. 318, ACCO, Leuven/ Amersfoort, 1995,
-
- J. Vranken, D. Geldof en G. Van Menxel*, Jaarboek armoede en sociale uitsluiting, 1997 tot p. 406, ACCO; Leuven/ Amersfoort, 1997,
-
- J. Vranken, D. Geldof en G. Van Menxel*, tot p392. Jaarboek armoede en sociale uitsluiting 1998, acco uitgeverij, Leuven/ Amersfoort, 1998
-
- J. Vranken*, Inleiding in Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 2006. eds: *J. Vranken, K. De Boyser en D. Dierckx*, ACCO, Leuven, 2006, tot p. 491.gerbruikte p. 33-34.
-
- P. De Decker*, Waar kunnen armen (nog) wonen en welke ondersteuning kunnen ze daarbij van de overheid verwachten? In Jaarboek 2006, armoede en sociale uitsluiting, p 259-260.ed *J. Vranken, K. De Boyser, D. Dierckx*, uitgeverij ACCO; Leuven, 2006, tot p. 491.
-
- P.Ph NELISSEN*, "Kansarme en kansrijke gedetineerden. Selectiviteit en tweedeling in penitentiaire inrichtingen", justitiële verkenningen, jaargang 2001, 61
-
- Recht-Op, Ik ben die oorbel van 2 euro. Verhalen over en door mensen in armoede, tot p. 76, uitgever Vzw Recht-Op, 2005
-
- S. Parmentier*, Kansarmoede en rechtshulp. Enkele concrete uitdagingen op de drempel van de volgende eeuw, in Arm Recht? Kansarmoede en recht. Editor: CBR, MAKLU Antwerpen-Appeldoorn, 1997, tot p445 ,gebruikt: 108-112.
-
- Tanghe E.*, "Ons recht en de armen: (niet eens) een verstandhuwelijk in Recht en armoede cahier 9, ed F. Tanghe, Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen, 1990, p. 5-17, tot p. 241.
-
- www.advocaat.be Nieuwe vleugels voor justitie. Studienamiddag over de burger en het gerecht. 32 maart 2006, folder uitnodiging voor de studiedag.
-
- X., Algemeen verslag over de armoede, Koning Boudewijnstichting in samenwerking met ATD Vierde Wereld en Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, 1995, 362-378.
-
- X., Dossier justitiehuisen: luchtkastelen. Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp, Antwerpen; VZW Recht-Op, 2001, p. 48.

Het leven is er en is er voor 'iedereen'. De mate waarin måg en kàn geleefd worden, moet echter dringend in vraag worden gesteld. Armoede is niet iets dat je zomaar efkes opzij kan zetten. Het is er altijd. Je kunt het nooit vergeten en het bepaalt dag in dag uit, uur na uur, minuut na minuut wat je doet en vooral wat je moet laten. Mensen zoals jij en ik, je ziet ze ergens, je ziet ze nergens, je ziet ze overal. Open je ogen en sluit ze nooit meer voor wat je dan ziet!

